

2024 tavasz

MADÁRTÁVLAT

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület • 50

■ SZERVEZETI ÉLET

4 Kítüntetések átadása az MME Emlékülésén, a Gödöllői Királyi Kastélyban 2024. január 6-án

■ ÉV MADARA

8 A 2024-es év madara a kerecsensólyom

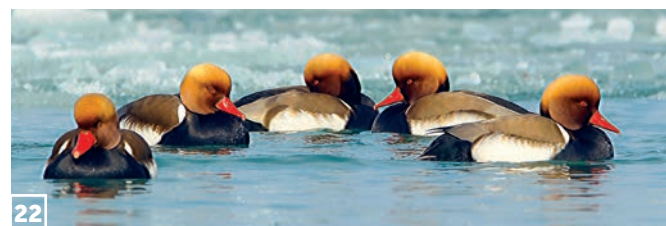
■ MONITORING

16 A hazai madárállomány alakulása 50 év alatt a monitoringvizsgálatok tükrében I.

■ MADÁRVÉDELEM

22 Hogyan változott a madárvilágunk 1974–2024 között

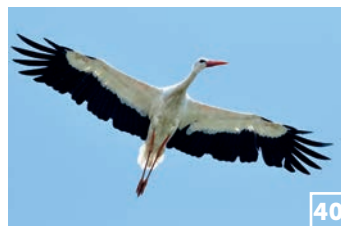
■ SZAKOSZTÁLYI ÉLET

28 A kétéltűek és hüllők helyzete Magyarországon az MME megalakulásának 50., a Kétéltű- és Hüllővédelmi Szakosztály létrejöttének 31. évfordulóján

■ TERMÉSZETVÉDELEM

34 Denevérek állományváltozása és kilátásai

■ FAJMEGŐRZÉS

40 A fehér gólya, a mi madarunk – 50 év és azon túl

■ CSIPOGÓ

43 Kerecsen-sikersztori, 50 éves az MME!

■ MME BOLT

47 Megjelent! „A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület első 50 éve” című könyv

KÖSZÖNTŐ

– Részletek a gödöllői emlékülésen elhangzott nyitóbeszéből –

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!
Kedves Tagtársak, kedves Barátaim!

Először az alapítók generációjához szólnék. Szeretném megköszönni azt a lehetőséget, amelyet nekem és sok társamnak adtak. Azzal, hogy 50 évvel ezelőtt megalapítottátok a szervezetet, és nagy lendülettel építeni kezdtétek, egy szellemet engedtetek ki a palackból, a természet reményének a szellemét. Amikor 1989-ben néhány barátommal beoldogtunk a Nemzeti Múzeum színesbejáróján a budapesti csoport ülésére, már pezsgő életet találtunk, valamit, amihez azonnal csatlakozni akartunk, mi is ki akartunk menni madarászni, és rögtön az állatok szervezett táborba akartunk menni Fülöpházára. Átjárt ez a szellem, és soha többet nem eresztett, mert az úton mindenhol volt valaki, aki továbbköltött. Nekem az első lökések Szűcs Laci adta a fülöpházi táborban, utána a legnagyobb Csörgő Tibor, de számosan lökdöstek engem, mint ahogy sokakat másokat is. Szerintem mindannyiunknak van egy ilyen története. Köszönjük!

Másodszor a saját generációmhoz szólnék, akik ma az MME gerincét adjátok. Amikor aktívá váltunk, a természetvédelem hőskorát éltük: minden pörgött, izgalmas volt, fajmegőrzési programok sikerei jöttek, amelyekről ma majd hallhatunk, a Natura 2000 hálózat kijelölése, a nemzeti parkok intézményrendszerének kialakulása, újabb és újabb kutatási lehetőségek és eredmények kerültek elő. Bevetettük magunkat, és mi is próbáltunk lendületet adni. Nagyon jó volt, de később a pörgés kicsit lassult, és úgy is érezhettük, kicsit vissza is pattantunk. Aztán az elmúlt években egyre durvábban árcul csapott a klímaváltozás, a járványok, a háborúk és természetesen a minket leginkább izgató biodiverzitás-krízis. Ha nem vagyunk képesek

kicsit eltávolodni és távolabbról szemlélni azt, amit tettünk és amit elértünk, akkor a szimpla szélmalomharc Don Quijotéinak képzeltük magunkat. Sajnos nem tudom azt mondani, hogy mindez nem igaz. Azonban azt mondhatom, hogy ha képesek vagyunk kicsit távolabb lépni, akkor azt hiszem, egyre világosabban látszik, hogy sok mindent tettünk, és talán kicsit homályosabban, de az is, hogy sok mindent értünk el. Nem mindig egyszerű ezt jól látni nyakig a napi munkában, de megéri néha egy kilátópontot keresni, amely remélem, a mai nap is lesz. Köszönöm, hogy együtt küzdhettem veletek!

Harmadszor a fiatalabb generációkhoz szeretnék néhány gondolatot intézni, akik az elmúlt időszakban számomra legígéretesebb egyesületi eseményként megalapították az Ifjúsági Tagozatot. Éveken keresztül vitatkoztunk azon, hogyan lehet megszólítani a fiatalokat, hogy előregszik az egyesületünk, és vérfrissítésre van szükség, terveket kovácsoltunk és persze rengeteg mindent tettünk, a Madarászovítól a táborokon keresztül az összes elképzelhető ismeretterjesztő eszközig mindent bevetettünk. Úgy éreztük, hogy csak ennek van értelme, de sokáig úgy tűnt, hogy nem sikerül, nem látjuk a fiatalokat, akik a lendületükkel át akarják venni az alapítók generációjától és a mi második generációtól az irányítást. Ekkor egyszer csak felbukkant egy csapat tejfölösszájú, laza, ám meglepően tisztelettudó, lelkes fiatal, akik azt mondták, madarászni jó, és megalakították a saját tagozatukat. Köszönöm nektek, hogy jöttetek, számítottunk rátok, mert van némi cókóm, amelyet át-pakolnánk a puttyonyotokba.

*Halmos Gergő ügyvezető igazgató
MME Emlékülés, Gödöllői Királyi Kastély Lovarda
2024. január 6.*

MADÁRTÁVLAT – madártani és természetvédelmi folyóirat

XXXI. évf. 1. szám, ár: 890 Ft (MME-tagoknak térítésmentes)

KIADJA: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) közhasznú társadalmi szervezet

„A madárbarát Magyarorszáგért!”

1121 Budapest, Költő utca 21., Tel.: (06-1) 275-6247 · Fax: (06-1) 275-6267 · www.mme.hu

FŐSZERKESZTŐ: Orbán Zoltán

ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: Schmidt Egon 1994–1995

KORÁBBI FŐSZERKESZTŐK: Péchy Tamás 1996–2004; Ujhelyi Péter 2004–2011, 2013–2018; Orbán Zoltán 2012, 2018–

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Bodnár Katalin, Halmos Gergő, Haraszthy László, Orbán Zoltán

NYELVI KORREKTOR: Szűcs Katalin

TERVEZÉS, NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS: Kitaibel Bt.

SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bányai Lászlóné

TERJESZTÉS: Bányai Lászlóné és Skrionya Barbara

FELELŐS KIADÓ: Halmos Gergő MME ügyvezető igazgató

NYOMTATÁS ÉS KÖTÉS: EPC Nyomda – Budaörs

FELELŐS VEZETŐ: Mészáros László ügyvezető

ISSN 1217-7156

A címlapon: kerecsensólymok (fotó: Szilágyi Attila) – Köszönjük a Birdo – Az év madárfotósa program támogatását!

Kitüntetések átadása az MME Emlékülésén,

Egyesületünk fennállásának 50. évfordulóját emléküléssel ünnepeltük 2024. január 6-én a Gödöllői Királyi Kastélyban – az előző oldalon ennek résztvevői láthatók és a nyitóbeszédéből olvashattak részleteket. A rendezvényre regisztráltak itt vehették át az MME történetét bemutató könyvet (lásd a 47. oldalon), majd az eddigi eredményeket bemutató előadások után került sor a kitüntetések átadására, melyről az alábbi képösszeállítással számolunk be. A kitüntetőket Bukor Zoltán és Haraszthy László adta át.

Bank László – Keve András Díj

Halmos Gergő – Keve András Díj

Nagy Sándor – Keve András Díj

Gyurác Zózsef – Petényi Salamon János Díj

Bodnár Katalin – Chernel István Emlékérem

Bátyk Gellért – Chernel István Emlékérem

a Gödöllői Királyi Kastélyban 2024. január 6-án

Horváth Zoltán – Chernel István Emlékérem

Kováts László – Chernel István Emlékérem

Ugyancsak Chernel István Emlékérem kitüntetésben részesült Varga László, aki nem tudott megjelenni az emlékülésen.

Petrilláné Bartha Enikő – Brellos Tamás Díj

Vásony Petra – Brellos Tamás Díj

Zörényiné Süle Ágnes – Örökös tag

Balogh László – Örökös tag

Tóth István Zsolt – Örökös tag

Ugyancsak Örökös tag elismerésben részesült Bányai Lászlóné, Barta Zoltán és Homoki-Nagy István, akik azonban nem tudtak részt venni az eseményen

Az egyes díjak leírása és a kitüntetettek méltatása az MME honlapon olvasható itt →

Bebesi Zoltán – Örökös tag

Benedek Gábor – Örökös tag

Az egyszeri alkalommal odaítélt Schmidt Egon Díjat ötven olyan madarász kapta, aki hosszú időn, legalább húsz éven át kiemelkedő tevékenységet végzett. *Álló sor balról:* Druzbaczký Ildikó, Lovászi Péter, Bank László, Boldog Sándor, Fülöp Tibor, mögötte Németh Csaba, Csonka Péter, Halmos Gergő, Frenyó Gábor, Bodnár Mihály, Csörgő Tibor, Fatér Imre, Fidlóczky József, Szakál László, Gyurácz József, Hadarics Tibor, Madas Katalin, Tatai Sándor, Halpern Bálint, Harangi István, Nagy Sándor, Molnár Zoltán, Szentendrey Géza, Szép Tibor, előtte Molnár Gyula, Péchy Tamás, Pellingner Attila, Szinai Péter, Legány András, Haraszthy László. *Guggoló sor balról:* Babocsay Gergely, Bagyura János, Béres István, Kalocsa Béla, Bajor Zoltán, Orbán Zoltán, Palatitz Péter, Solt Szabolcs, Karcza Zsolt, Nagy Károly, Horváth Márton, Musicz László, Szitta Tamás, Viszló Levente. *Schmidt Egon Díjat kapott, de nincs a képen:* Vörös Judit, Darázs Zsolt, Fenyvesi László, Kasza Ferenc, Lőrincz István, Zsoldos Árpád.

Jánossy László – Örökös tag

Mag László – Örökös tag

A 2024-es év madara a KERECSENSÓLYOM

← A kerecsen csőrén jól látható a csőrfog (fotók: Bagyura János)

↓ Öreg hím kerecsen

A sólymok, köztük a kerecsensólyom ősidők óta az emberek érdeklődésének középpontjában állnak. A magyarok honfoglalást megelőző utolsó, etelközi szálláshelyén előforduló kerecsensólymokkal kapcsolatban a *Képes krónikában* van egy figyelemre méltó mondat: „Ama pusztaság hegyeiben pedig kristály található, griffek fészkelnek ott, és ott költik ki fiókáikat a legisfalk madarak, melyeket magyarul kerecsennek hívnak.”

a hímek általában csak a harmadik vagy a negyedik naptári évükben költenek először. Nászrepülésük februártól kezdődik, a tojásrakás – az időjárás függvényében – március közepétől április első harmadának végéig történik. Évente egyszer költ, de a fészekalj korai pusztulása esetén pótköltésbe kezdhet. Csakúgy, mint a többi sólyomféle, a kerecsensólyom sem épít fészket. Sziklafalakon olyan párkányokat, üregeket foglal el, amelyekben kis mélyedést tud kaparni a tojások számára. A más fajok által épített gallyfészkek közül előszeretettel választja azokat, amiknek a csészéjében már elkorhadott anyagok is vannak, hogy a tojások számára szükséges mélyedést ki tudja alakítani. A fészekalj 2-6 tojásból áll, de leggyakrabban 4 vagy 5 tojás található benne, 3 tojásosak rendszeresen, míg 2 vagy 5 tojásosak csak kis számban fordulnak elő. A 6 tojásból álló fészekalj kivételesen ritkának számítanak. A fiókák átlagosan 34-35 nap kotlás után kelnek ki, de a kotlási időszak teljes hossza azon is múlik, hogy hány tojás van a fészekben, illetve hogy hányadik tojás lerakása után kezdődik a kotlás. A fiókák a kikelést követő 47-51 nap után hagyják el a fészket.

ÉLETTARTAMA

Jelenlegi ismereteink szerint a kerecsenek másfél-két évtizedig élhetnek. A legidősebb kézre került kerecsensólymot fiókaként gyűrtük, és 18 év 8 hónap és 5 nap után, a költési időszak kezdetén egy fészekben elpusztulva találtuk meg. Külföldön sem ismerünk ennél idősebb példányt, ezért feltételezzük, hogy a kerecsensólymok legfeljebb 18-20 évig élhetnek.

A KERECSENSÓLYOM TUDOMÁNYOS LEÍRÁSA

A faj tudomány számára való felfedezése az 1778-tól 1823-ig Indiában szolgálatot teljesítő angol katonatiszt, Thomas Hardwicke nevéhez fűződik, aki számos állatot, így sok madarat is gyűjtött ott-tartózkodása alatt, melyeket egyrészt indiai és angliai múzeumokhoz juttatott el, másrészt helyi művészekkel lefestetett. Angliába történő visszatérése után a több ezer ilyen festményt tartalmazó gyűjteményéből 202-t egy kétkötetes – füzetekben megjelent – könyvben közreadott. A kiadáshoz Hardwicke biztosította az anyagiakat, de a kötetek a képek válogatását is végző John Edward Gray zoológus szerzőségével jelentek meg Londonban, így az *Illustrations of Indian zoology*

második kötetének 25. tábláján (amely a 15–16. füzetben jelent meg 1834-ben) *Falco cherrug* néven szereplő kerecsensólyom leírója a szabályok szerint J. E. GRAY.

MEGJELENÉSE

A kerecsensólyom – az északi sólyom után – a világon a második, hazánkban pedig a legnagyobb sólyomfaj. Közel egerészölyv méretű, de karcsúbb testalkatú, emiatt kisebbnek tűnik. A sólymokra jellemző módon szárnya hosszú és hegyes végű, amely a nyílt légtérben vadászó fajok jellegzetessége. A fiatalok és az öregek tollazata egyaránt barna színű, a faroktollakon jellegzetes babszem alakú világos foltokkal. Sötétbarna

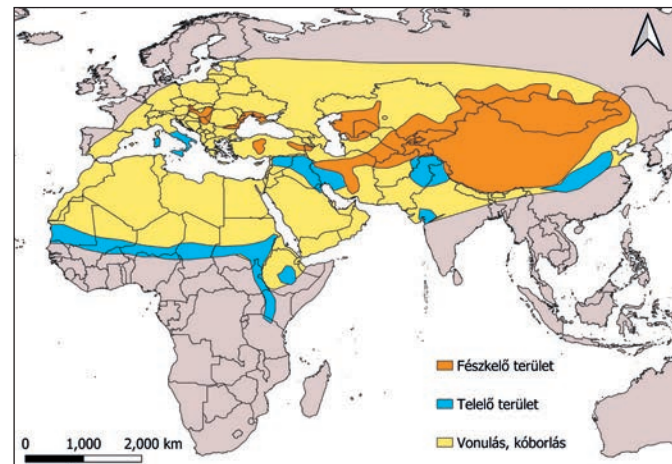
szívrághártyájuk alig különbözik a fekete pupillától, ezért messziről úgy tűnik, mintha az egész szemük fekete lenne, ami a sólyomféléket jól elkülöníti a legtöbb más ragadozó madárfajtól. Az ivarérett (a madarászszaknyelven „öreg”) példányok lába sárga, a fiataloké kékes színű. A felső csőrük élének első részén a sólymokra jellemző úgynevezett csőrfog van, amely a zsákmány gyors megölésében és feldarabolásában játszik fontos szerepet.

ÉLETFORMÁJA

A kerecsensólymok monogám madarak, a párok általában életük végéig összetartanak. A tojók már a második, viszont

FÖLDRAJZI ELTERJEDÉSE, ALFAJAI

Fészkelőterülete két nagy biogeográfiai egységre tagolódik, a Közép- és Kelet-Európa területén élő nyugat-palearktiszi, illetve a Közép-Ázsiában élő kelet-palearktiszi populációkra. Nyugaton a Morva-medence, keleten Északkelet-Kína, északon a tajgaöv déli határa, délen Kis-Ázsia, Irán és Észak-India (Kasmir hegyvidéki területei) képezik elterjedési területének határait. Rendszertani helyzete, ezen belül is az alfajok száma nemcsak régen, de napjainkban is tudományos viták tárgyát képezi. Az elmúlt évtizedekben a különböző szerzők által elfogadott alfajok száma 2 és 13 között változott.

A kerecsensólyom elterjedési területe (térkép: Bagyura János)

Napjainkban az International Ornithological Committee (IOC) által meghatározott és nemzetközileg elfogadott rendszertani felosztás (14.1 változat) szerint 4 alfaja ismert:

F. ch. cherrug J. E. GRAY, 1834 – a Morva-medencétől Ausztria keleti részén, a Kárpát-medencén, a Duna mentén, Kis-Ázsián, illetve a Kelet-európai-síkság déli részén és a Kazah-hátságán át Közép-Szibéria déli részéig, az Altaj vidékéig;

F. ch. coatsi DEMENTIEV, 1945 – a Kaszpi-tengertől keletre eső sztyeppék, illetve Irán északi részétől a Tien-san nyugati lábáig;

F. ch. hendersoni HUME, 1871 – a Csinghaj-Tibeti-fennsíkot és a Kasmirt magukban foglaló magashegységek;

F. ch. milvipes JERDON, 1871 – a Tien-santól az Altajon és Mongólián át a Nagy-Hinganig.

A legújabb genetikai vizsgálatok alapján a kerecsensólyom mint önálló faj a jelenlegi elterjedési területének nyugati peremén – minden valószínűség szerint a Kárpát-medencében – alakult ki. Innen kiindulva hódította meg a kelet-európai, majd az ázsiai sztyeppéket az elmúlt pár tízezer évben. Állománya a jégkorszakban az állandó jég határán lévő tundrán indult terjedésnek. Palearktikus elterjedésű faj, amely Eurázsia mérsékelt övi száraz, nyílt területeihez, sztyeppéihez, félsivatagjaihoz kötődik, ahol a kis és közepes méretű rágcsálók – elsősorban az ürge-, a pocok-, a versenyegér- és a pocoknyúl-fajok – vadászatára specializálódott. A tengerszinttől (Kelet-Európa) a magashegységek (Csinghaj-Tibeti-fennsík) 4000 méter feletti zónáig fészkel.

VILÁGÁLLOMÁNYA

A világállományra vonatkozó legutolsó becslés 2013-ból származik, és 6081–14 905 pár közöttre teszi a világ kerecsensólyom-állományát. A legjelentősebb állományok Európában Magyarországon és Ukrajnában, Ázsiában pedig Mongóliában, Kínában, Oroszország ázsiai területein, illetve Kazahsztánban

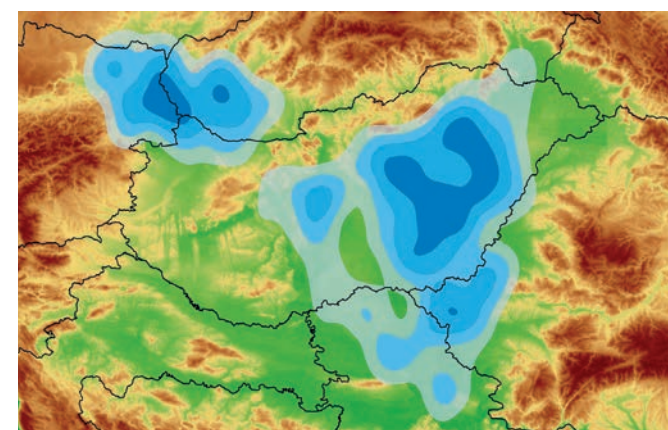
nagykép: A kerecsensólymok előszeretettel költenek a nagymeretű rétiszfészkekben (fotók: Bagyura János)

kiskép1.: Párzó kerecsensólymok

kiskép 2.: Mesterséges fészkek kihelyezése a MAVIR segítségével nagyfeszültségű oszlopra

kiskép 3.: Műholdas jeladóval felszerelt kerecsensólyom seregélylázkmányt vis a fiókáinak – kameracapda felvétel (fotó: MME archívum)

vannak. Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy az európai állomány csak mintegy 500-700 párra tehető, így a világállomány csupán töredékét képezi. Az egész elterjedési területét tekintve a faj helyzete egyedül Közép-Európában – és feltehetően Mongóliában – mondható stabilnak, míg a többi területen – Kelet-Európától Kelet-Ázsiáig – csökken, egyes helyeken, például Kazahsztánban és Oroszország néhány dél-szibériai

A kerecsensólyom elterjedése a Kárpát-medencében (térkép: Bagyura János)

kiskép 4.: Kerecsensólyom fészkekörző tábor a Bükkben... (fotó: Szitta Tamás)

kiskép 5.: ...és a Börzsönyben (fotó: Bagyura_Janos)

régiójában összeomlott, az Oroszország európai részén egykor élő állomány pedig gyakorlatilag kipusztultnak tekinthető, mivel 2004 óta nem találtak fészkelő párt, dacára az ismételt felméréseknek. Kelet-Ukrajnában sem jobb a helyzet, ahonnan 2010 előttről származnak az utolsó fészkelési adatok.

HAZAI ELTERJEDÉSE ÉS ÁLLOMÁNYA

Magyarországon elsősorban sík vidéken, a nagy kiterjedésű, nyílt térségekben találkozhatunk vele. Pihenésre és megfigyelésre leggyakrabban valamilyen kiemelkedő pontot választ, ez lehet egy fa megfelelő ága vagy akár egy nagyfeszültségű vezetékoszlopának szerkezete. Előszeretettel ül a földre is,

Egy-két napos kerecsenfiókák (fotó: Bagyura János)

Kerecsenfiókák mesterséges fészkekben neveli a fiókáit (fotó: Szitta Tamás)

de mindig úgy, hogy körülötte nagy, jól belátható, nyílt térség legyen, hogy az esetleges veszélyt vagy a kínálózó zsákmányt messziről észre tudja venni. Ritka faj, de ahol előfordul, ott életformájából fakadóan viszonylag könnyen megfigyelhető.

Napjainkban a hazai kerecsensólyom-állomány legnagyobb része az Alföldön és a Kisalföldön költ, emellett néhány pár a Dunántúl más részein – a Mezőföldön, a Vértes környékén és a Somogyi-domság északi részén – is megtalálható. Fészkelőként hiányzik Magyarország nyugati és délnyugati részéről, valamint a középhegységek területéről. A több évtizedes hazai természetvédelmi munkánk egyik eleme az egész ország területére kiterjedő rendszeres monitoringtevékenység, amelynek köszönhetően évről évre pontos adatokkal rendelkezünk a hazai állományról és annak költési sikeréről. A legfrissebb állományadataink 2023-ra vonatkoznak. Ekkor 178 fészkefoglaló párt figyeltünk meg. Ebből 147 pár költése volt sikeres, és 430

Kerecsenfiókák egerészölyv által épített fészkekben (fotó: Bagyura János)

fiatal repült ki, 31 költés viszont megghiúsult. Az országos állományát, amely évente változhat, jelenleg 180-200 párra becsüljük.

VONULÁSA, KÓBORLÁSA

Magyarországon 1951 és 2020 között 4254 fiókára és 133 átszíneződő vagy öreg madárra került gyűrű, és ezekből a madarakból 200 került meg (4,6%), van olyan, amelyik többször is. A gyűrűzés mellett a 2007–2018 közötti időszakban 90 példányra került GPS-alapú nyomkövető eszköz, amelyek részletes adatokat szolgáltatottak a kerecsensólymok mozgásáról.

A gyűrűzésekből és a nyomkövetés eredményeiből tudjuk, hogy a fiatalok kirepülés után mintegy másfél hónapig maradnak a szülői revírben. Önállóvá válásuk és az őszi vonulás kezdete között változatos viselkedést mutatnak. Egyes fiatalok akár több mint ezer kilométert is megtesznek, elsősorban keleti (Kazahsztán, Oroszország), kisebb részben nyugati (Spanyolország,

Portugália) irányban, és ott huzamosabb ideig is tartózkodhatnak. Mások nem hagyják el a Kárpát-medencét. Az őszi vonulás október és december közötti időszakra tehető. A legtávolabbi megkerülés (a gyűrűzési és a megkerülési hely közötti távolság) 4289 kilométer volt Magyarország és Mauritánia között.

A revírt tartó öreg madarak jellemzően nem vonulnak, legfeljebb télen hagyják el hosszabb-rövidebb időszakokra a területüket, ha erre az időjárásból fakadó zsákmányhiány rákényszeríti őket. Ilyenkor a legközelebbi alkalmas területen tartózkodnak addig, amíg a körülmények kedvező alakulása lehetővé nem teszi visszatérésüket a revírbe.

ÉRDEKES ADATOK A TELEMETRIÁS VIZSGÁLATOK ALAPJÁN

A jeladós nyomkövetés egyik „melléktermékeként” – köszönhetően Piros nevű jeladós madarunknak – a kerecsensólyom felkerült a Portugáliában előforduló madárfajok listájára, ahol addig nem került szem elé ez a faj. Egy Partiumban fiókaként jeladózott tojó (Thea) a Krím félszigeten állt párba és fészkel (sikertelenül), amivel bizonyította, hogy az egymástól elszakadt közép- és kelet-európai állományok között is van (korlátozott mértékű) géncsere. Vele ellentétben, az összes többi, jeladóval jelölt fiatal madár visszatért a Kárpát-medencébe, bármilyen messze is kóborolt. A Barna nevű kerecsensólyom Nyugat-Magyarországon 2007-ben repült ki egy fészkekből, az első őszi a Kárpát-medencében kóborolt, majd Szicíliában telelt. Innentől kezdve minden telét ugyanott töltötte. A második évben Közép-, majd Kelet-Európát átszelve egészen Szamaráig (Oroszország) jutott, majd visszafelé, egy kis ukrainai kitérő után, több mint 2000 kilométerrel, a Kárpátokat keletről és délről megkerülve, a Balkán-félszigetet átrepülve tért vissza

Kerecsensólyom-fiókák parlagisas-fészkekben (fotók: Bagyura János)

Kerecsensólyom-fiókák mesterséges fészkekben

az előző évi szicíliai telelőhelyére. Az ezt követő években egyre kisebb „köröket” tett, végül 2010-ben revírt foglalt Csehországban, és ettől kezdve a keleti kóborlások megszűntek, már csak a fészkelő- és a telelőhelye között vonult. Több fiatal tojó az őszi vonulás során átkelt a Földközi-tengeren, és ha nem fogták be solymászati céllal, akkor a Száhel övezetben telelt.

A jeladós nyomkövetés megmutatta, hogy a fészkelő kerecsensólymok átlagosan 190,5 négyzetkilométernyi területet használnak a fészkelési időszakban. Ez alapján, valamint a faj számára alkalmas élőhelyek kiterjedését alapul véve Magyarországon jelenleg 184-194 kerecsensólyom-territórium „fér el”. Ez nagyságrendileg megegyezik a terepi megfigyelésekből összeálló monitoringadatok alapján becsült állomány nagysággal, amely 2010 óta 140-185 pár között ingadozik. A környezeti feltételek kedvező változásával – amely alatt elsősorban a mezőgazdasági művelési módok változását kell érteni – ez a szám természetesen növelhető.

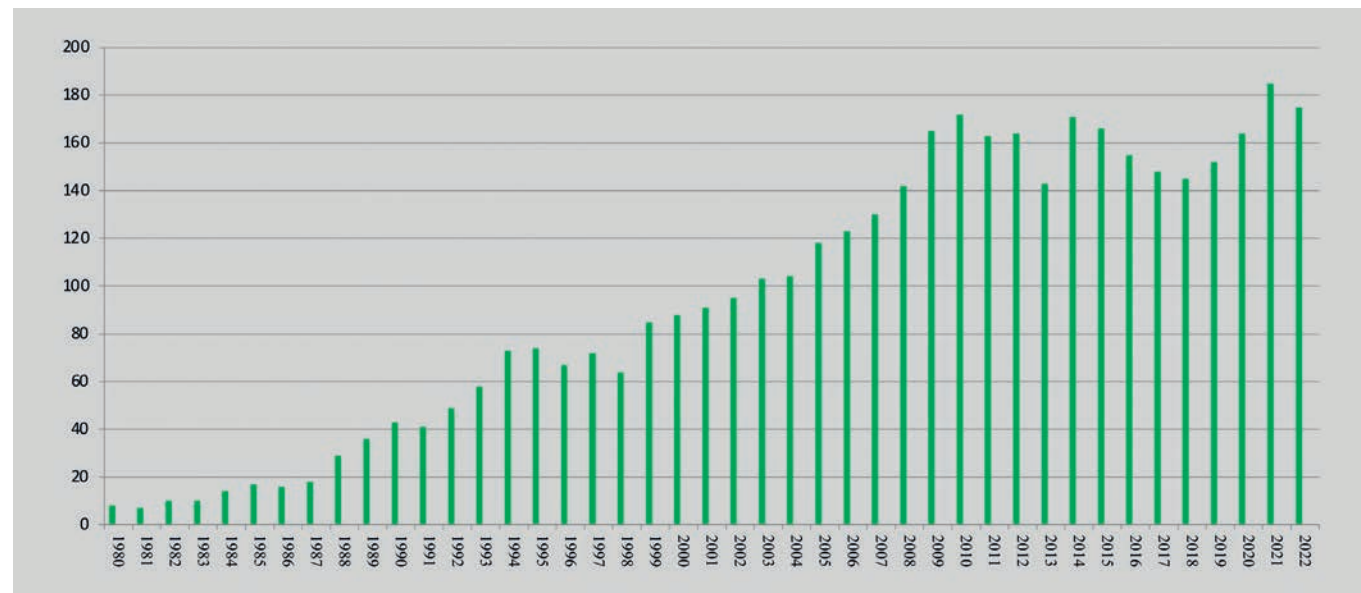
TÁPLÁLKOZÁSA

Zsákmányát a földön vagy a levegőben fogja meg, rendszerint messziről indítva támadását. Opportunista ragadozó, mindig a legnagyobb tömegben rendelkezésre álló, leggyorsabban, legkisebb energiabefektetéssel fogható fajok képezik aktuális táplálékát. Madarakra és emlősökre egyaránt vadászik. Az sem ritka, hogy más ragadozó madaraktól, elsősorban ölyvektől, rétihéjától, vércsétől, esetenként a tarlókon pockokra vadászó szürke gémekektől és nagy kócsagoktól veszi el a zsákmányt. Ez a jelenség a kleptoparazitizmus, amely fontos szerepet játszik elsősorban a fiatal madarak téli túlélésében. Az 1992 és 2006 közötti időszakban a fészkekből gyűjtött maradványok alapján Jánossy Dénes és Solti Béla segítségével összesen 112 zsákmányállatfajt, 79 madár-, 25 emlős-, 2 hüllő-, 4 rovar- és 2 csigafajt határoztunk meg. Közép-Európában legkedveltebb zsákmányállatai az emlősök közül a közönséges ürge, a mezei hörcsög, a kisebb méretű mezei nyúl, a mezei pocok, a madarak közül pedig a galambfajok, a seregély és a bicic. Zsákmány szerzési stratégiája évszakonként és élőhelyenként változik. A pároknál gyakran előfordul, hogy egymást segítve, párban vadásznak.

TERMÉSZETVÉDELMI PROBLÉMÁK ÉS AZ MME KERECSENSÓLYOM-FAJMEGŐRZÉSI PROGRAMJA

A 20. század kezdetén megjelent könyvek szerzői a kerecsensólyomra vonatkozó állományadatokat nem közölték. Nem ritka, de nem is gyakori fajként említik. Chernel István szerint a kerecsensólyom hazánkban több helyen fészkel, de közönségesnek nem mondható: „Tartózkodási helyeit legszívesebben nagyobb vizek közelében, erdőkben, sziklákon választja. A Duna és Tisza mellékén, a Hanyságban, mocsaras ligetes erdőkben, reáakadhatni. Az alföldi erdőkben szintén előkerül.”

A rendelkezésre álló források alapján a 20. század kezdetén a jelenlegi határainkon belül a faj állományát 300-400 párra becsüljük. Az 1949–1950-ben végzett felmérés során a faj országos állományát 28 párra becsülték, amelyből 24 pár hegyvidéken, 2 hegyvidék közelében, 2 pedig sík vidéken – Dabas és Gyula térségében – költött. A drasztikus állománycsökkenést jelentős mértékben – a vándorsólyomhoz hasonlóan – a DDT-alapú növényvédő szerek túlzott mértékű alkalmazása okozta. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy emellett jelentős szerepet játszott a kerecsensólyom és más ragadozó madarak állománycsökkenésében a sík vidéken akkor már évszázadok óta zajló – az apróvadállomány védelmét célzó – dűvadírtás.

Fészket fogláló kerecsensólyompárok száma 1980-2022 között, ami 2023-ban 178 pár volt (grafika: Bagyura János)

Ezt bizonyítja, hogy az 1949–1951-es állományfelmérések során a ritka ragadozó madárfajok döntő többségét hegyvidéken vagy összefüggő erdős területeken találták meg, ahol nem volt apróvad-gazdálkodás.

A kerecsensólymok az 1970-es évek elején szinte kizárólag hegyvidéken, sziklákon költöttek, amelyek közkedvelt kirándulóhelyek voltak, így gyakran előfordult, hogy a kirándulók, sziklamászók jelenlétükkel a kerecsensólymok költését esetenként akaratlanul is megghiúsították. Ebben az időszakban még jellemző volt, hogy solymászati célból fiókákat, illetve a tojásgyűjtők tojásokat szedtek ki a fészkekből, és ez súlyosan veszélyeztette a maradék kis, 13-30 párba becsült állományt. 1974-ben a Magyar Madártani Egyesület (MME) az állami természetvédelemmel együttműködve kidolgozta a kerecsensólyom-fajmegőrzési programot, amelynek legfontosabb elemei fészkekörzés, mesterséges fészkek kihelyezése, a középvezetű légvezetékek tartóoszlopainak szigetelése, ürgetelepítés, táplálékmaradványok elemzése, monitoring, gyűrűzés, szemléletformálás és az elért eredmények publikálása volt.

A fészkelő párok számának emelkedéséhez jelentős mértékben járult hozzá, hogy a sikeres költések érdekében az 1977–2007 közötti időszakban közel 1600 fő, elsősorban társadalmi aktivisták segítségével összesen 102 alkalommal szerveztünk fészkekörzést. Az őrzött fészkekben különböző okokból 23 költés

Kerecsensólyompár nagyfeszültségű oszlopon pihen (fotók: Bagyura János)

megghiúsult, 79 viszont sikeres volt, és ezekből összesen 238 fiatal repült ki, amelyek jelentős mértékben hozzájárultak a Kárpát-medencei kerecsensólyom-állomány emelkedéséhez.

A mérgezések és fészkekilövések visszaszorulása után a faj lassan visszatért az Alföldre, ahol ma már viszonylag háborítatlanul tud költetni. A kerecsensólymok sík vidéki megtelepedését több folyamat is segítette. Az intenzív dűvadirtások lezárultát követően több – e tekintetben kulcsfontosságú – faj állománya is növekedni kezdett az Alföldön. Ezek az egerészölyv, a dolmányos varjú és a holló, amelyek fészkei a kerecsensólyom számára is alkalmas fészkelési lehetőséget biztosítanak. A másik fontos folyamat az volt, hogy a varjúfélék ebben az időszakban kezdték el használni a nagyfeszültségű vezetékek tartóoszlopait fészkelőhelynek, amelyet a kerecsensólymok is felfedeztek. Ezekkel a fészkekkel azonban visszatérő probléma volt, hogy – mivel a sólymok nem építenek és nem tataroznak fészket – már az első kerecsenköltés során elhasználódtak, kiszakadt az aljuk, így megghiúsultak a fészkelések. A kerecsensólymok biztonságosabb költése érdekében kezdetben megfelelő élőhelyeken ágakból készült mesterséges fészkeket, később fából készült, időtállóbb ládákat helyeztünk ki fákra. A műfészkek kihelyezésével kapcsolatban jelentős előrelépés volt, hogy az 1990-es évek elejétől kezdődően a Magyar Villamosenergia-ipari Átviteli Rendszerirányító Zrt. (MAVIR) és az áramszolgáltatók segítségével közel 500 műfészket helyeztünk ki. A folyamat eredményeképpen ma már a hazai kerecsensólyom-állomány több mint 90%-a mesterséges fészkekben költ.

A sík vidéki terjedéssel párhuzamosan fokozatosan megszűnt a hegyvidéki fészkelő állomány. Ennek oka, hogy az 1989-es rendszerváltás után megváltozott a mezőgazdaság szerkezete, felhagyták a hegyvidéki és hegylábi legelőket, így eltűntek a kerecsen zsákmányfajai, köztük – a fészkelési időszakban legfontosabb – közönséges ürge is.

Azokra az élőhelyekre, ahonnan az ürge korábban kipusztult, 1984-től kezdődően megkezdődtek a visszatelepítések. Az évek során 58 területre 93 áttelepítési akcióban 12 622 ürgét telepítettünk át. Sajnos hosszú távon ezeknek csak közel fele lett sikeres, azonban ezek a tevékenységek hozzájárultak ahhoz, hogy 2014 után jelentősen lecsökkent az ürgekolóniák apadásának az üteme.

NEMZETKÖZI ÉS HAZAI VÉDELEM

A fentiek alapján nem meglepő, hogy a faj az IUCN besorolása alapján a veszélyeztetett kategóriába tartozik, amely a 9 fokozatú skálán a kipusztult, a természetben kipusztult és a kritikuson veszélyeztetett után a 4. legmagasabb kategória. A fajok besorolása azok világállományainak nagyságán, az állomány-nagyság változásának ütemén és irányán, valamint az elterjedési terület nagyságán alapszik. A kerecsensólyom besorolása jelzi, hogy globális szinten komoly veszélyek leselkednek a faj fennmaradására. Hazánkban 1933-ban vezettek be vadászati tilalmat a fajra: eleinte március 16. és június 15. között, majd ezt 1939-től kiterjesztették a március 1-től augusztus 31-ig, 1940-től pedig a február 1-től október 1-ig terjedő időszakra. A kerecsensólyom Magyarországon 1954-ben lett védett, és azóta egyben fokozottan védett is. Pénzben kifejezett természetvédelmi értéke 2001 óta 1 millió forint példányonként. Összehasonlításképpen Szlovákiában a kerecsensólyom természetvédelmi értékét 2021-ben 5530 euróról (akkori árfolyamon körülbelül 1 980 000 forint) felemelték 50 ezer euróra (2024. januári árfolyamon körülbelül 18 928 000 forint).

A KERECSENSÓLYOM-FAJMEGŐRZÉSI PROGRAM LEGFONTOSABB FELADATAI

- Monitoringtevékenység folytatása.
- A területhasználat, a mezőgazdasági művelés hatásainak, az élőhelyválasztás és a táplálék-összetétel vizsgálata.
- Az adatelemzések mellett tovább kell folytatni a mesterséges fészkek kihelyezését és karbantartását.
- A záptojásokban lévő vegyi anyagok vizsgálata továbbra is indokolt.
- Az oszlopokon költő példányok életútjának nyomon követése annak kiderítése érdekében, hogy a nagyfeszültségű vezetékek körüli elektromágneses mezőnek van-e bármilyen egészségügyi hatása.

Fiatal kerecsen szigetelt oszlopféjen pihen

- A parlagisas-, a rétisas- és a hollóállomány kerecsensólyom-állományra gyakorolt lehetséges negatív hatásainak vizsgálata.
- A vándorsólyom sík vidék felé történő terjeszkedésének a vizsgálata, különös tekintettel a kerecsensólymok számára kihelyezett mesterséges fészkekben történt költésekre.
- Az elmúlt évtizedekben felhalmozott adatok legmodernebb térinformatikai és statisztikai módszerekkel történő feldolgozása.
- Az új LIFE program sikeres lebonyolítása.

A KERECSENSÓLYOM TURULVONATKOZÁSA

A turul a kereszténység felvétele előtt szent állatnak számított a magyarság körében. Az ősi magyar uralkodói nemzetiség – egy kései, 18. századi történelmi kifejezéssel élve –, az Árpád-ház jelképe (*Emese álma*). Az, hogy a turul valójában milyen ragadozó madárfaj volt, már régóta foglalkoztatja nemcsak az ornitológusokat, a solymászokat, de a magyar-ságotkutatókat is. A turult az idők során számos ragadozó madárfajjal hozták kapcsolatba. Az 1568–2019 közötti időszakban megjelent publikációkban 71 szerző összesen 25 különböző fajt, alfajt, színváltozatot vagy madárcsoportot azonosított a turullal. 38 esetben (45%) valamilyen sólyomként, 20 esetben (24%) valamilyen sasként, 26 alkalommal (31%) pedig más madárként szerepel az írásokban. Az újabb kutatások alapján nagy a valószínűsége, hogy a kerecsensólyom Altajban élő *milvipes* alfajának sötét színváltozatát vagy a Szibériában élő északi sólyom szürke változatát nevezhették annak idején turulnak. A határozás érdekében fontos a korabeli solymáskönyvek leírásainak, a szóba jöhető fajok földrajzi elterjedésének, a madarak színének és a solymászat közbeni viselkedésének a figyelembevétel.

Bagyura János, Prommer Mátyás és Szitta Tamás

A hazai madárállományok alakulása 50 év alatt a monitoringvizsgálatok tükrében I.

A madárfaunisztikai kutatásoknak több évszázados hagyományai vannak Magyarországon, melyeknek hatalmas lendületet adott a Herman Ottó nevéhez kötődő II. Nemzetközi Madártani Kongresszus (1891), a Magyar Ornitológiai Központ – a későbbi Madártani Intézet – megalapítása (1893), az Aquila folyóirat létrehozása (1894) és Schenk Jakab vezetésével a madárgyűrés megindítása (1908). A Madártani Intézet jelentős számú „külső munkatárssal”, felmérőkkel és gyűrűzőkkel működött együtt, és 1974-es megalapításakor a Magyar Madártani Egyesület (MME) folytatta e hagyományokat.

A MADÁRFELMÉRÉSEK, MONITORINGPROGRAMOK TÖRTÉNETE

Az MME megalakulásakor így már elég pontos képpel rendelkezünk az egyes madárfajok hazai előfordulásáról. A Keve András által szerkesztett *Magyarország madarainak névjegyzéke* bár 1984-ben jelent meg, adatainak zárása 1975-re datálható, így e könyvet támpontként használhatjuk az elmúlt fél évszázad változásainak áttekintéséhez.

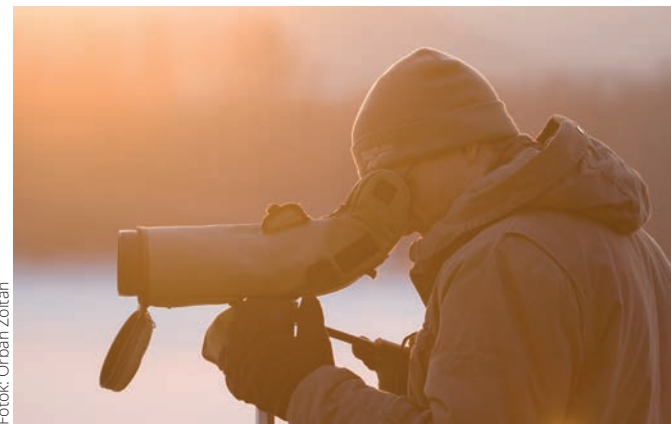
Az egyesület megalakulásától kezdve zajlanak a madarak hazai előfordulásával és egyedszámával kapcsolatos adatgyűjtő programok, legelőbb a ritka ragadozó madárfajok állományainak felmérése, a vízmadarak szinkronszámlálása és a fehér gólyák időszakos cenzusa. A Faunisztikai Szakosztály szervezte az 1980-as évek kiemelt feladatát, az Európában fészkelő madárfajok első, átfogó atlaszához elkészítéséhez végzett ponttérképezést, melynek eredményei részben megjelentek a Haraszthy László által szerkesztett *Magyarország fészkelő madarai* (1984) című könyvben is.

Az 1990-es évek elején kezdte meg az MME vezetősége és a madarak felméréssel foglalkozó munkatársak (Szép Tibor, Waliczky Zoltán, Boros Emil, Tóth László és mások) az egységesen, országosan szervezett madármonitoring-programok elindítása érdekében az MME Monitoring Központ létrehozását. Fontos lépés volt 1992-ben a Ritka és telepeseen fészkelő madárfajok monitoringjának (RTM-program) elindítása is Szép Tibor és Waliczky Zoltán vezetésével, a holland madármonitorozó szervezet, a Sovon tapasztalatai és gyakorlata alapján. Ez a program az 1997-ben indult Nemzeti biodiverzitás-monitorozó rendszer (NBMR) részét képezi még ma is. Ekkor alkalmaztuk először mintavételi egységként a 2,5x2,5 kilométeres UTM-négyzeteket.

Újabb mérföldkő volt 1998-ban a gyakori madárfajok állományában bekövetkező változások hosszú távú nyomon követé-

sére szolgáló, Mindennapi madaraink monitoringja (MMM) nevű program elindítása, melynek eredményeiről a *Madártávlat* idei későbbi számában olvashatunk majd részletesen. Az Európai Madárszámlálási Tanács (EBCC) és a brit Királyi Madárvédelmi Egyesület (RSPB) támogatásával, egységes módszer szerint indult felmélőprogram mintául szolgált Európa más országai számára is egy olyan rendszer létrehozásában, amely a főbb élőhelytípusokon végbemenő változásokat az ott fészkelő madárállományok alapján hatékonyan követni tudja.

A Monitoring Központ 1999-től a Nyíregyházi Egyetem épületében, prof. dr. Szép Tibor szakmai irányításával tevékenykedik. 2005-ben innen indult útjára a fehér gólyák online fészkeadatbázisa, így a gólyafelmérések adatait már a weben tölthették fel az önkéntes felmérők. 2009-től az odütelepek adatgyűjtése, 2010 után az RTM-, az MMM- és a vízimadár-adatbázis is elérhető lett az interneten keresztül. A fecskék védelmének évében, 2010-ben született a fecskeadatbázis, amely 2013-ban, a gyurgyalag évében kibővült fecske- és

Fotók: Orbán Zoltán

← A monitoringmunka alapja a madármegfigyelés, adatgyűjtés (fotó: Orbán Zoltán)

gyurgyalagfigyelő adatbázissá. A Monitoring Központ mindenképpen számos fajmegőrzési projekt honlapját is fejlesztette és működtette.

A 2010-es évek elején indult el a második európai madáratlasz előkészítése, amelynek nagy tervekkel vágott neki az MME: a szükséges 50x50 kilométeres négyzetek helyett 10x10 kilométeres négyzetek felmérését tűzte ki célul, az első átfogó hazai madáratlasz megalapozásához is adatokat gyűjtve. Ehhez szükségünk volt arra, hogy a korábbinál nagyobb térbeli felbontásban gyűjtsük az adatokat, ezért a felmérések alapja a 2,5 kilométeres UTM-négyzet lett. Ez a 2014-ben induló Madáratlasz program (MAP) volt az első, a hazai fészkelő madárfajok elterjedését és állománysűrűségét részletesen feltérképező, országos lefedettségű indított felmérés. A sok száz önkéntes felmérő közreműködésével elvégzett terepi adatgyűjtés 2014–2018 között zajlott, az egységesen gyűjtött adatok modern számítógépes térképi modellezések elvégzésére is alkalmasak voltak. A *Magyarország madáratlasza* című könyv 2021-ben jelent meg az Agrárminisztérium és az MME közös kiadásában. Az első kiadás 1500 példányos felmérésekben részt vevő önkéntesekhez, a nemzeti park-igazgatóságokhoz és a természetvédelmi szervezetekhez jutott el. A 2022 júliusában megjelent második, javított és kiegészített kiadást (424 fajjal) már bárki megvásárolhatja az MME webshopjában. A Madáratlasz program (MAP) adatbázisának fejlesztéseit a könyv megjelenése után is folytattuk, s napjainkban is ez az MME madártani adatgyűjtő programjainak fő felülete.

2021-ben született meg a terepi adatgyűjtést támogató, praktikus és könnyen használható mobiltelefonos applikáció,

Közel 10 éves előkészítés, tervezés, adatgyűjtés, adatfeldolgozás és -elemzés, megírás, lektorálás után jelent meg a Magyarország madáratlasza című könyv 2021-ben, amely 420 hazai madárfaj állományáról, elterjedéséről, állományváltozásáról és természetvédelmi helyzetéről rendelkezésre álló ismereteket foglal össze.

a Turdus. Először a MAP-adatgyűjtést szolgáló modulok készültek el, 2022 tavaszától az MMM terepi számlálásait is lehet itt rögzíteni. Ezen fejlesztéseket a LIFE17 IPE/HU/000018 – LIFE-IP GRASSLAND-HU azonosítójú LIFE Nature pályázat támogatásával valósítottuk meg. 2022-ben a Közös a természetért elnevezésű, LIFE NGO4GD/HU/000037 számú projekt részeként kezdtük el a TermészetLesen program fejlesztését, melynek keretében megújítottuk a korábbi fehérgólya- és fecskefigyelő adatbázisokat (Gólyales és Fecskeles néven), valamint új, az MME tevékenysége iránt érdeklődő, de nagyrészt laikus lakosságot is megcélzó programokat indítottunk (Téli madárles és Tavasz természet). E négy modul, a sérült és elhullott állatok adatait gyűjtő Totemmel együtt beépült a Turdus mobilapplikációba is.

TIPIKUS VÁLTOZÁSOK A MADÁRFAUNÁNKBAN – VIZES ÉLŐHELYEK

A leglátványosabb változást a végleg eltűnő fészkelő fajok és az új fészkelők jelentik, amelyekről Haraszthy László cikkében olvashatunk lapszámunkban. Vannak azonban kevésbé látványos, de hasonlóan fontos változások. Az egyik, változásokat elszenvedő csoport a vizes élőhelyek madarai. A Kárpát-medence egyik természeti különlegességét, fajgazdagságát az egykoron hatalmas ártéri vízi világ adta. A folyószabályozások és lecsapolások után ennek csak kis része maradt fenn, például holtágként, mocsárként vagy másodlagos szikes területként, de ezek is európai szinten kiemelkedő értéket jelentenek, és az egykori természetes vizes élőhelyek helyén kialakított halastavak is értékes madárvilágot tartanak el. Sajnos komplex hatásoknak – folyószabályozások, csatornaépítések, változó tájhasználat, a mezőgazdaság hatásai, öntözés, erdősítés, legeltetés elmaradása, inváziós fajok előretörése stb. – köszönhetően folyamatosan romlottak és romlanak le ezek az élőhelyek, és a vízi- és partimadarak jelentős része csökkenő tendenciát mutat.

A széki lile állománya fél évszázad alatt 200 párról 1-6 párra apadt a legeltetés elmaradása, a szikes élőhelyek átalakulása és a predáció miatt. A kis póling a 20. század közepén még akár tízezres csapatokban vonult át tavaszokként, ma néhány ezres csapatait is ritkán lehet megfigyelni. A vékonycsőrű póling a 20. század első felében még kis számban, de rendszeresen átvonult az Alföldön, de 1974 óta csak 10 adata van, és a 2001. áprilisi észak-kiskunsági észlelése világszerte is az utolsó megfigyelése volt... A nagy goda az 1980-as évekig ezres nagyságrendben fészkelhetett hazánkban, az utóbbi években ennek tizedét sem éri el az állomány, főként a száraz években. Nyugat-Európában a szántóterületekre húzódás átmenetileg megemelte a faj költő állományát, de már ott is csökken. A madarakat vonzó, tavasszal részben felszíni vízzel borított szántók tavaszi mezőgazdasági művelése ugyanis a fészkelő pusztulásával jár. Természetes szikes élőhelyeiről ugyancsak teljesen eltűnt, ma már csak szántókörnyezetben fészkelő madár a székicsér. A pajzsoscankó és a tavi cankó bár korábban is csak alkalmi fészkelő volt hazánkban, az utóbbi három évtizedből már nincs költési adatunk. Sajnos más fészkelő partimadarakunk – ugartyúk, piros lábú cankó, sárszalónka – költő állománya is fogyatkozóban van. Több átvonuló partimadár életében hozhat változást a globális felmelegedés. Ezek a fajok egykori szikes élőhelyeik helyett, melyek nyárra kiszáradnak, jellemzően a lecsapolt halastavakon mutatkoztak a már július végén megkezdődő vonuláson. A halastavak csapolása azonban egyre későbbre tolódik, ahogy a vizek őszi

Kis goda (fotók: Orbán Zoltán)

Pajzsos cankó

Füstös cankó

lehülése és ezzel a haltenyésztésre alkalmas időszak kitolódik. A kora nyári időszakban ezért kevés alkalmas pihenőhelyet találnak ezek a madarak.

Kisebb számban, de szerencsére ellentétes tendenciákat is lehet találni. A korábban csak a szikésekre jellemző gólyatöcs például átköltözött a szikasztótavakra, így állománya is megerősödött. A kis lile nagyobb folyóink zátonyain költött helyenként, ma már kavicsos parkolóknak, homok- és kavicsbányákban, iszapdepóniákon, sőt akár épületek lapos tetőin is fészkel. A csigaforgató régen ritka kóborló volt, az 1970-es, 1980-as évektől egyre gyakoribbá vált, ma már kisszámú, de rendszeres tavasi és őszi átvonuló.

A Kárpát-medencében a vetési lúd és a tundralúd átvonuló és téli vendég. Néhány évtizeddel ezelőtt ezek egyedszáma 100 ezer példány felett tetőzött, ma ennek harmada ez az érték. A klímaváltozás miatt telelőterületük északabbra tolódott, ezért kevesebb jut el hozzánk (bár a csökkenéshez állománycsökkenésük is hozzájárul). Keveset tudunk a rejtetten fészkelő, ezért nehezen felmérhető bőjti réce, kanalas réce, kendermagos réce, nyíl farkú réce és csörgő réce hazai költő állományáról, de hasonló a helyzet a vízityúk, guvat, törpegém és bölömbika esetében is.

Örvendetes változás a darué: a vonulási útvonalak eltolódása és az egykor összeomlott költő állomány újbóli növekedése okán a néhány évtizede alig ezres nagyságrendben átvonuló faj őszi létszáma ma már 200 ezer körül tetőzik a Hortobágyon, amely így a legfontosabb európai állomáshely lett. Még nem tudjuk, hogy a 2023-as, a madárinfluenza miatti, 10-20 ezer közé becsült pusztulás milyen hatással jár a fészkelő és átvonuló állományra.

Gólyatöcs

Ugyancsak kedvező irányba változott a nagy kócsag helyzete. A 20. századra a Kis-Balaton területére visszaszoruló, 1974-ben 60 páros fészkelő állománya mára 4000 pár fölé nőtt, és az ország minden régiójában költ.

A sok vitát kiváltó nagy kárókatona a 20. század első felében nem fészkel Magyarországon, 1947-ben a Kis-Balatonon újra megtelepedett, majd a 2000-es évekre 3000-4000 párra nőtt költő állománya. Azóta újabb csökkenést tapasztaltunk, a költő állomány nem éri el a 2000 párat. A faj jelenléte is változott a klímaváltozás hatására. Míg korábban szeptember-októberi csúccsal vonult át nagy számban a Kárpát-medencén, és telőként nem volt nagy számban jellemző, a trendelemzések alapján ma már januárban lehet rá leginkább számítani.

MEZŐGAZDASÁGI TERÜLETEK

Magyarország legnagyobb területét mezőgazdasági élőhelyek foglalják el, így az agrárium hozzáállása a természethez, az alkalmazott technológiák kiemelt hatással vannak a madárállományokra is. Az MME cimermadara, a túzok is a mezőgazdasági területekhez kötődik, a kaszálók, legelők, szántók alkotta mozaikos területek fészkelő faja. Állománya 1978-ban 3600 példány, az 1990-es években 1200-1300 példány volt, jelenleg 1480-1680 példány közötti. A csökkenés megállításában jelentős volt annak felismerése, hogy a tojások mentése, a zárt téri tenyésztés és a repatriáció helyett a fészkek védőzónás megőrzése jobb eredménnyel jár. A faj megővését segítették azok a kíméleti területek, ahol a gazdák a fészkek megővéséért kompenzációt kaptak, illetve később az agrár-környezetgazdálkodási támogatások, melyek bevezetésében és későbbi szakmai tartalmuk kialakításában jelentős

Pártás daru Apajon 2020. májusában

szerepe van az MME munkatársainak és szakértőinek. Sajnos a fogoly kevésbé volt szerencsés, egykor jelentős állománya mára összeomlott. Az agrárterületek gyakori madarainak állományváltozásairól – és ezzel az agrártámogatások hatásáról – a *Madártávlat* idei későbbi számaiban részletesen bemutatásra kerülő Mindennapi madaraink monitoringja (MMM-) program nyújt információkat.

Fiala parlagi sas

RAGADOZÓ MADARAK

Az élőhelyek átalakulása, a lelövés és a mérgezés miatt a legtöbb hazai ragadozó madár állománya igen jelentősen csökkent a 20. században, majd a jogi védelem és az aktív természetvédelmi akcióknak köszönhetően újra emelkedésnek indult. Az MME megalakulásakor a kerecsensólyom, a parlagi sas vagy a rétisas országos fészkelő állománya is 10 pár körüli volt. A fészekörzéseknek, ürgetelepítéseknek, műfészkek-kihelyezéseknek, mérgezőmegelőzésnek köszönhetően ma már 180 pár körüli kerecsensólyom, 440 pár parlagi sas és közel 300 pár rétisas fészkel.

A vetési varjak fészkeiben telepesen költő kék vércse állománya kissé más pályát írt le. A vetési varjú 1959-től a költési időszakban védelmet élvezett, azonban 1971-ben ezt a védelmet feloldották, így a faj állománya a fészkektilövések, fiókakiszedések és a kiterjedt mérgezés miatt összeomlott – ezzel együtt a kék vércséé is. Az 1990-es évek elején még 2000-2200 páros kékvércse-állomány egy évtized alatt 600-900 párra esett vissza. Az MME Ragadozómadár-védelmi Szakosztálya 2004-ben alapította meg a Kékvércse-védelmi Munkacsoportot, 2006-tól ezres nagyságrendben kerültek ki műfészkek, és a későbbi, komplex LIFE pályázatoknak is köszönhetően a faj hazai állománya lassú emelkedésnek indult. A ragadozó madarak védelméhez nagyon nagy mértékben járult hozzá a madarakra

Barna rétihéja hím

Kékvércsepár (fotók: Orbán Zoltán)

Csüllő Tatán, 2020. december 28-án (fotók: Orbán Zoltán)

veszélyes, áramütést okozó közepesfeszültségű vezeték-sorok madárbaráttá tételének megkezdése, melyben az MME kiemelt szerepet vállalt.

UHU ÉS SZALAKÓTA

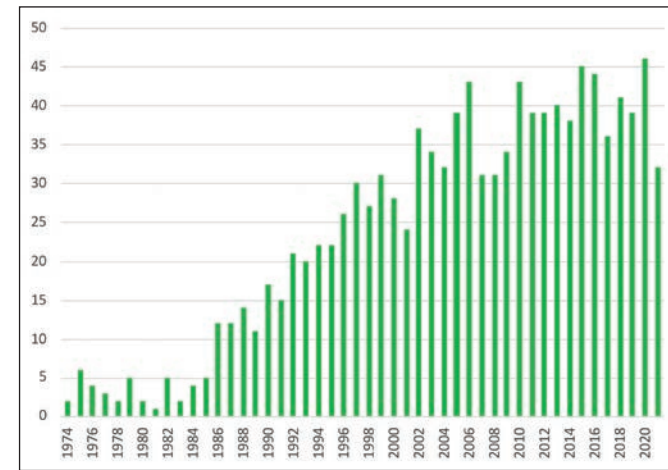
Az uhu állománya a kipusztulás határától közel 100 párosra nőtt, megjelent a Kisalföldön, síksági élőhelyeken (ártéri erdők) is. Hasonló sikertörténet a szalakótáé is, mely az 1990-es évekre eltűnt korábbi dunántúli élőhelyeiről, és állománya 300-600 párra apadt. A kiterjedt odúkihelyezéseknek köszönhetően ma már 2000 pár körüli a fészkelő párok száma, és 2014-től újra megjelent a Dunántúlon.

A GYAKORI FAJOK

A fenti fajok régóta a természetvédelem figyelmének középpontjában állnak, a gyakori fajokról azonban hosszú ideig sokkal kevesebb információval rendelkezünk. A harkályok közül feltűnő volt a jellemzően domb- és hegyvidéki közép fakopáncs megjelenése az Alföld egyes pontjain, valamint a fekete harkály állománynövekedése és alföldi terjedése. Egyre gyakoribb az urbanizálódott örvös galamb, szintén beköltözött a településekre a szarka és a dolmányos varjú. A holló 1990-es években 300-400 páros állománya mára mintegy húszszorosára nőtt. Az erdei pacsirtát korábban elsősorban hegy- és

Szalakóta

Az egyes években hitelesítetten előforduló ritka madárfajok száma (forrás: Monitoring Központ)

dombvidéki fajként ismertük, de a Madáratlasz program igen jelentős kiskunsági és nyírségi állományt mutatott ki. Az énekes rigó az elmúlt évtizedekben gyakori lett az Alföldön is. A házi rozsdafarkú régebben köves hegyoldalak madara volt, de ma már a települések jellemző fészkelője. A kerti rozsdafarkú ellenben jelentősen visszaszorult, korábban tízezres nagyságrendűre becsült országos állomány nagysága mára 60-180 párra esett vissza. A halvány geze 1956-os első megfigyelése után folyamatosan terjedt a Tisza és a Duna mentén, elérte a Szigetköz is, de jelenleg újra csak a Közép- és Alsó-Tisza mentén fészkel. A vízirigó sohasem volt gyakori Magyarországon, de a hegyi patakok mentén stabil állománnyal rendelkezett. A szárazabb időszakok hatására már nem minden évben fészkel. A sárgacsőrű kenderike korábban rendszeres, néha tömeges téli vendég volt, de mára megfigyelései elszórttá váltak, a korábban akár ezres létszámot elérő csapatai helyett csak néhány példány kerül szem elé. A sarkantyús sármány korábban kiszámú őszi-tavaszi átvonuló volt, ma már telelőként jellemző.

A MADÁRGYŰRÜZÉS EREDMÉNYEI

A madártani adatgyűjtés speciális módja a madarak egyedi jelölése, fiókaként vagy idősebb korban befogva az egyedeket. A klasszikus madárgyűrés a madárvonulási útvonalak és a telelőterületek megismerésére indult, de az állandó hálótérületű befogás a vonulás változásainak vizsgálatára is alkalmas. Az Actio Hungarica (AH-) táborok hálózatának egyik legrégebbi tagja, az Ócsai Madárvárta adatainak elemzése például kimutatta, hogy többek közt a sisegő fűzike, a foltos nádiposzáta vagy a kormos légykapó tavaszi vonulása korábbra tolódott. Az Állandó ráfordítású gyűrés (CES-)program a költési siker nyomon követésére is alkalmas, mert a kézben tartott madarak kora is meghatározható ebben az időszakban. A madárgyűrés elmúlt 50 évének részletesebb bemutatása, két részben, a *Madártávlat* idei őszi és téli számában lesz olvasható.

Búbosbanka

RITKASÁGOK

Végezetül ejtsünk szót a ritkaságokról is. 1988 óta működik folyamatosan a ritkaságok adatait összegyűjtő és elbíráló, mai nevén Nomenclator Bizottság. Mai megközelítésben azt a fajt tekintjük ritkának, amelynek kevesebb mint 100 hitelesített megfigyelési adata van. Ezek közül 5 kizárólag 50 évnél régebben fordult elő (márványos réce, alka, lunda, rózsás pirók és nagy pirók). A hazai faunában több olyan faj is van, amely az előbbieken túl (a Nomenclator Bizottság 2021-es jelentéséig) mindössze egyszer (35 faj), kétszer (13 faj) vagy csak háromszor (10 faj) került szem elé, a 4-10 közötti kategóriába pedig 25 faj tartozik. Egyes madarak korábban kifejezetten ritkának számítottak, ma pedig kiszámú, de rendszeres átvonulóként tartjuk őket számon (például terecankó és sarkantyús sármány). A kuhi először 2012-ben jelent meg Magyarországon, de az utóbbi néhány évben minden évből van adata. A vándorfűzike első adata 1989-ből származik, azóta azonban egyre rendszeresebb őszi kóborló, 2016-ban például 20 előfordulását is bizonyították.

Lovászi Péter, Szép Tibor, Nagy Károly és Horváth Márton

Tövisszűrő gébics hím

Hogyan változott a madárvilágunk 1974–2024 között

Egy ország madárvilágát leginkább a fészkelő fajok alapján lehet jellemezni. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a vonuló tömegek, a teelők vagy az alkalmilag előfordulók ne lennének jelentősek. Jelen összeállításban azonban – elsősorban terjedelmi okok miatt – csak a fészkelő fajok 1974 és 2024 közötti változásait mutatom be.

Magyarországon 198 faj tekinthető rendszeres fészkelőnek. Azokat a fajokat soroljuk ebbe a kategóriába, amelyek legalább egy párban – megszakítás nélkül – legalább 5 éven keresztül költenek hazánkban. A lista azonban kiegészül az úgynevezett alkalmi fészkelőkkel, amelyek csak esetenként, sokszor több évtizedes kihagyás után költenek nálunk, ilyen faj például pásztor-madár. Idetartoznak viszont azok a fajok is, amelyek csak egy-egy alkalommal telepedtek meg, majd el is tűntek.

RÖVID IDŐ, JELENTŐS VÁLTOZÁSOK

50 év az élővilág és annak változása tekintetében nagyon rövid idő, és ha azt a földi élet kialakulásának kezdetétől számoljuk, akkor pedig leírhatatlanul kevés. Gondoljunk csak arra, hogy a mamutok, gyapjas orrszarvúk tízezer évvel ezelőtt még itt éltek a Kárpát-medencében. Már ehhez az időtávhoz viszonyítva is jelentéktelennek tűnik fél évszázad. Ennek ellenére – mint azt látni fogjuk – ennyi idő alatt is nagyon sokat változott Magyarország madárvilága. A változások egy része az emberi tevékenységtől függetlenül zajlott le, vagy még nem találtuk meg az összefüggést az ember tájtalakító, a biológiai sokféleséget csökkentő tevékenysége és egyes fajok életvitelében bekövetkezett változás között. Az utóbbi 50 évben bekövetkezett változások nagy része kedvező, de sajnos vannak olyan fajok is, amelyek ebben az időszakban tűntek el, pusztultak ki hazánkból. 1974 és 2024 között pusztult ki Magyarországról a törpesas (*Madártávlat* 2020/4. száma), a nagy fülemüle (2021/1. szám), a kövirigó (2014/3. szám), a csikosfejű nádiposzáta (2021/2. szám) és a kerti sármány (2015/1. szám) is – mivel ezekről a fajokról már korábban megemlékeztünk, ezek részletezésétől itt eltekintünk.

MEGTELEPEDŐK

A megtelepedő fajokat többféleképpen lehet csoportosítani: vannak olyanok, amik az MME megalakulása előtt sosem költöttek még Magyarországon, tehát új fajként jelentek meg a

Üstökös récék (fotó: Kalotás Zsolt)

hazai orniszban. Mások viszont korábban fészkelők voltak, de különböző okok miatt kipusztultak, majd Európa más részén állományuk kedvező alakulásának köszönhetően évtizedek vagy egy, esetleg több évszázad után ismételten megtelepedtek Magyarországon. Egy harmadik kategóriába azokat a fajokat célszerű sorolni, amelyek az 50 év alatt kiterjesztették élőhelyüket vagy visszafoglalták a korábban használtakat, és ennek következtében jelentősen növekedett fészkelőterületük, ezzel együtt állományuk is. Néhány faj élőhelyvesztés vagy más tényezők miatt az eltűnés közelébe került, és vannak olyanok is, amiket látszólag semmilyen ismert kedvezőtlen tényező sem érintett, mégis jelentősen megfogyatkoztak. Az emberi tevékenység sajnálatos és rendkívül veszélyes következménye az idegenhonos és gyakran invázióssá váló fajok megtelepedése vagy véletlenszerű megtelepedése és korlátlan szaporodása, amely súlyos veszélyt jelent a természetes faunára (ezekre a 2025 tavaszán kezdődő sorozatunkban térünk majd ki részletesen).

VIZES ÉLŐHELYEKHEZ KÖTŐDŐK

1974–2024 között telepedett meg Magyarországon a pásztorgém (*Madártávlat* 2017/1. száma), és úgy tűnik, hogy állománya, ha lassan is, de folyamatosan növekszik, és közeleg az az idő, amikor a legtöbb hazai gémtelen rendszeres fészkelő lesz. Napjainkra már mind az erdei, mind a nádi gémteleneken megtelepedett. Állománynövekedését jól szemlélteti, hogy a költési időszakon kívül az ország szinte bármely részén egyre nagyobb csapatokat figyelnek meg tagtársaink. Bár egy tipikusan inváziós faj, egyelőre nincs jele annak, hogy nálunk a természetes fauna bármely elemére negatívan hatnának.

Ugyancsak rendkívül látványos az üstökösreće megtelepedése, azzal a különbséggel, hogy ez a faj korábban is európai fészkelő volt, areáját azonban Közép- és Nyugat-Európában is

Kontyos réce (fotók: Kalotás Zsolt)

jelentősen kiterjesztette. Az első hazai költő pár 1983-ban telepedett meg a Fertőn, majd fokozatosan elfoglalta a dunántúli vizeket, később áterjedt a Duna–Tisza közére, és ma már a Tiszántúlon is többfelé fészkel, például a Hortobágyi-halastavakon is. A 2013–2018 közötti számlálások során állományát 300-500 párra becsültük, de az azóta eltelt időben is tovább emelkedett a fészkelő párok száma.

Állóvizeinken azonban nem csak az üstökösreće, a kontyos réce is megjelent mint fészkelő madár. 1980 előtt ez a rendszeres téli vendégnek számító – többezres számban megjelenő – réce mindössze 3 esetben költött, majd az évtized közepétől az eredetileg Nyugat- és Észak-Európában költő faj dél felé kezdett terjeszkedni. Ennek eredményeként megjelent a Dunántúlon, és a Kis-Balatonon kifejezetten gyakorivá vált. A Duna vonalát azonban csak alkalmilag lépte át. A felfutást követően hazai állománya meghaladhatta a 100 párat is, majd egy jelentős visszahúzóadás és állománycsökkenés következett be. Ennek eredményeként ma már csak a Nyugat-Dunántúlon tekinthető állandó fészkelőnek, kisszámú állománya nem haladja meg az 50 párat.

Az MME alakulásának évtizedében a bütykös ásólúd Európában az északnyugati tengerpartok fészkelő madara volt, nálunk pedig alkalmilag előforduló ritka madárként tartottuk számon. Mivel ez a faj leginkább a róka vagy a borz által készített várákban alakítja ki fészket, csak ott tud megtelepedni, ahol a vizek közelében ilyen építmények is vannak. Az 1970-es évektől kezdődően európai állománya jelentősen növekedett, és ezzel egy időben fészkelőterülete is elkezdett a szárazföld

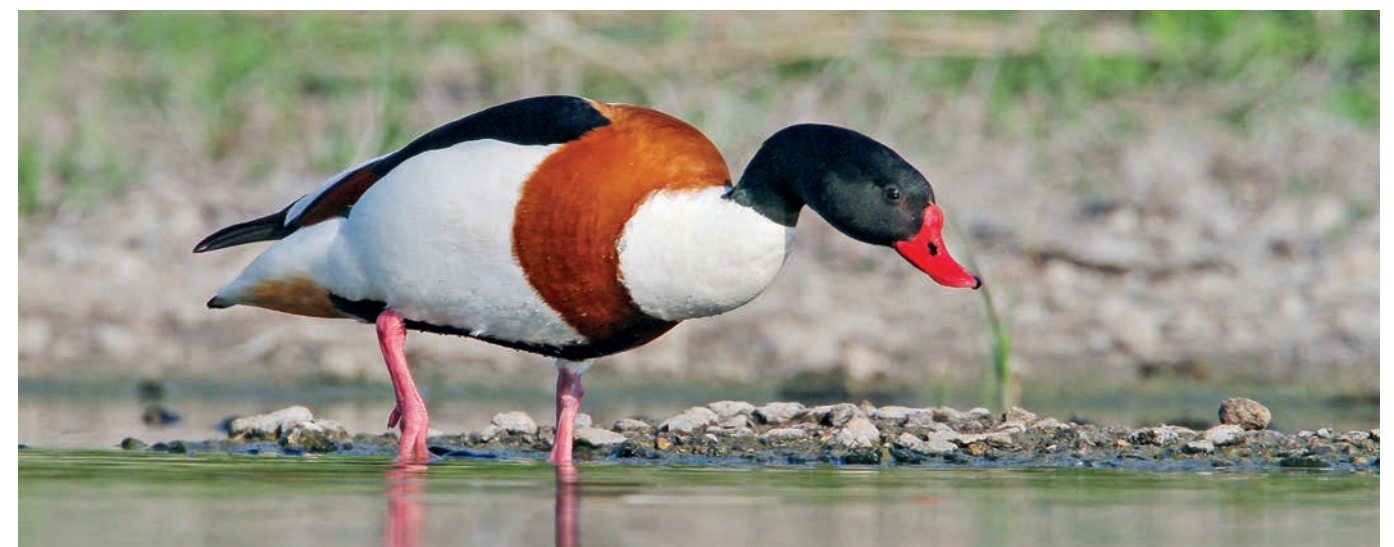

Nagy bukó

belseje felé kiterjedni. Az első hazai fészkelő párt 1996-ban Petőházaán észlelték, majd azt követően egyre több dunántúli kisebb tavon, kavicsbányatavakon telepedett meg egy-egy pár. Napjainkban már az ország bármely részén megfigyelhetünk fiókákat vezető szülőket. Fészkelő állományát nagyon nehéz megbecsülni, mert költési időben az ismert fészkelőhelyek többségén általában több pár mutatkozik, mint amennyi költésbe kezd. Ennek minden bizonnyal az alkalmas róka- és borzvárok hiánya vagy azok vizektől való túl nagy távolsága lehet az oka. A Magyarországon évente fiókát nevelő párok száma 100 körül lehet.

Az énekes hatyú a 18. század közepéig a Tiszántúlon akkoriban nagy kiterjedésű mocsaraiban fészkel, majd eltűnt, és ezért a kipusztult fészkelők között tartottuk számon. Az észak-európai állomány növekedésének köszönhetően költőterülete dél felé kezdett kiterjedni, és ez a terjeszkedés elérte Magyarországot is. Az Ipoly kiöntésein telepedett meg az első pár 2005-ben, ahol a kirívóan aszályos 2019-es év kivételével azóta is költ évente egy-két pár. Költési kísérlete ismert a Békés megyei Begécsi-tározóról is. Úgy tűnik, állománya nem mozdul el a néhány párról, de az sem lenne meglepetés, ha egyszer a bütykös hatyú mintájára elkezdenének szétterjedni.

Az elsősorban a Dunán, kisebb mértékben más vizeinken korábban rendszeres téli vendég nagy bukó 2004-ben telepedett meg először a Dunakanyarban, majd abban a térségben kisszámú, de stabil rendszeres fészkelő fajjává vált. Ezen a folyószakaszon a költési időszakban rendszeresen megfigyelhetők a fiókákat vezető tojók.

Bütykös ásólúd

Az 50 év során egy-egy alkalommal fészkel nálunk a keréce és a kis bukó is. Utóbbi alkalmi megtelepedése azért is különösen érdekes, mert Észak-Európában is csak a sarkkör feletti területeken költ, igaz, van egy fehéroroszországi állománya, amely jóval délebbre települt annál.

SIRÁLYOK

Minden eddig tárgyalt faj a vizekhez kötődik, de a sornak velük még nincs vége, ugyanis korábban a nagy sirályok nem költöttek Magyarországon, ma azonban ezek is fészkelő fajnak számítanak már. Először a sárgalábú sirály kezdett költetni hazánkban. Az első fészkelő pár 1988-ban telepedett meg Sárszentmihályon, majd a Fertőn, illetve a Kis-Balatonon is költött néhány pár. Eddigi legkeletibb költőhelye Várpalota térségében volt. Úgy tűnik, hogy egyelőre ismeretlen okok miatt rendkívül kisszámú, a 10 párat még soha meg nem haladó állománya ragaszkodik a Dunántúlhoz. Ezzel szemben a sztyeppi sirály, amely 1996-ban jelent meg Magyarországon mint fészkelő madár, úgy tűnik, hogy a Tiszántúlhoz ragaszkodik. Eddig ismert fészkelőhelyei ugyanis, a nyékládházit kivéve, mind a Tiszántúlon voltak. Minden bizonnyal kijelenthető, hogy a nagy sirályok európai léptékben zajló terjeszkedése összefüggésben van azok alkalmazkodóképességével. A sirályok rászoktak a szemétteltelepekre és az ott elérhető táplálékra, ami lehetővé teszi számukra, hogy a nagyobb víztestektől távol,

Sztyeppi sirályok (fotó: Kalotás Zsolt)

Az első Magyarországon megtelepült viharsirálypár (fotó: Haraszthy László)

Pusztai ölyv (fotó: Kalotás Zsolt)

akár a nagyvárosok toronyházainak lapos tetején alakítsanak ki költőtelepeket.

A két nagy sirály mellett a náluk jóval kisebb testű, Magyarországon telente sokfelé nagy számban megfigyelhető viharsirály első alkalommal 1988-ban a Duna–Tisza közti Kiskunlacháza egyik kavicsbányájában fészkel. Későbbi alkalmi költései Sárszentmihályról, Gyékényesről és Pötrétéről ismertek. Úgy tűnik azonban, hogy ez a faj megmarad az alkalmi fészkelők kategóriájában, mert eddig még egyetlen évben sem érte el a fészkelő párok száma az 5-öt, és nem volt még 5 olyan egymást követő év, amikor költött volna.

PUSZTAI ÖLYV

A pusztai ölyv Apajpusztáról és a Hortobágy térségéből már régóta ismert átnyaralóként. Már a II. világháború előtt is feltételezték hortobágyi fészkelését, de azt sosem sikerült bizonyítani. Első költését is itt észlelték 1992-ben. Ebben az évtizedben 1-3 pár, majd a 2000-es években már a 10-et közelítette a fészkelők száma, amely tovább emelkedett, és napjainkban a Hortobágyon, a Bihari-síkon, a Kígyósi- és a Csanádi-pusztákon, illetve a Jászságban szóródik szét az állomány. Érdekes, hogy több alkalommal is előfordult, hogy a pusztai ölyvek egerészölyvvel álltak párba, és sikeresen költöttek. Ennek minden bizonnyal az a magyarázata, hogy a viszonylag nagy területen megtelepedő kisszámú állomány nem minden tagja talál magának párt fajtársai körében, ezért a térségben gyakoribb egerészölyvvel áll párba. A pusztai ölyv is délkelet felől nyomult be a Kárpát-medencébe, csakúgy, mint az MME megalakulását jóval megelőzően a balkáni gerle, a balkáni farkopáncs és a halvány geze is.

MAGEVŐK, FECSKÉK, SARLÓSFECSKÉK...

A délkelet felől a Kárpát-medence irányába történő terjeszkedés további fajknál is megfigyelhető. Ez a folyamat azonban nagy valószínűséggel összefüggésben van a klímaváltozással együtt járó felmelegedéssel. A kucsmás sármány, melynek évtizedek óta folyamatosan észak felé tolódik a fészkelőterülete, előbb csak egy-egy példány magyarországi megjelenésével vetítette előre azt, hogy előbb-utóbb megtelepszik mint fészkelő madár is. Ez a faj a Balkán-félszigeten sokfelé költ, elsősorban a foltszerűen elterülő borókásokban. Ugyanakkor a törökországi Közép-Anatóliában mindenfelé megtalálható a gabonablátkban, ahol szinte mindenütt felbukkan mellette a sordély is. Ez azért érdekes számunkra, mert a nálunk megtelepedők is ilyen élőhelyeket választottak. Az ország déli

Kucsmás sármány hím (fotó: Haraszthy László)

határvidékén a gabona- és repcetáblák mellett éneklő hím kucsmás sármányok jelzik, hogy több helyen is költ, de ezeket az élőhelyeket – részben hatalmas kiterjedésük miatt – ritkábban látogatják a madarászok, ezért jó eséllyel kijelenthető, hogy a mai ismereteink szerinti 10 páros állománya lényegesen nagyobb is lehet.

Érdekes képet fest a sövény-sármány hazai megtelepedése és eltűnése. 1975-től vannak adatok szóróványosan fészkelő párokról a Villányi-hegységéből és az ott található, déli kitétségű, szubmediterrán oldalakkal azonos élőhelyet kínáló, Budaörs környéki kopárokról. Azt nem tudjuk biztosan megmondani, hogy az 1970-es évek közepén történt első bizonyított költései valóban az elsők voltak-e, vagy a faj megbújva már korábban is fészkel nálunk. A villányi állomány nem érte el a 10 párat. Az 1990-es években Pécsen, a Tettyén is költött több pár, miközben a villányi élőhelyen 2006-ig voltak költő párok, utána azonban eltűntek. Ezek alapján nem tudjuk eldönteni, hogy a kipusztulás utolsó fázisát rögzítettük-e, vagy volt egy benyomulása az 1970-es években, majd azt egy visszahúzódás követte.

A felmelegedéssel hozható összefüggésbe a berki veréb és a vörhenyes fecske megtelepedése is. A berki veréb eddig egyetlen alkalommal, 2014-ben fészkel Magyarországon, Bácsbokodon, de nagy valószínűséggel kijelenthetjük, hogy előbb-utóbb újabb párok megtelepedésére is számíthatunk. Míg a berki veréb a déli határainkhoz egészen közel telepedett meg, addig az első bizonyítottan fészkelő vörhenyes fecske Balatonfüreden költött. Egyre gyakoribb előfordulásai alapján feltételezzük, hogy rövidesen állandó fészkelő állománya alakul ki Magyarországon is. Ugyancsak délkelet felől terjeszkedik a havasi sarlósfecske, melynek megjelenése ugyan nagy szenzáció volt, mégis számítani lehetett rá, hiszen a romániai Partium több nagyvárosában korábban már megtelepedett, ezért nem csoda, hogy az első költő párok Debrecenben jelentek

Kerti sármány (fotó: Kalotás Zsolt)

Nagy örgébics (fotó: Orbán Zoltán)

meg 2020-ban. Ugyanebben az évben Hódmezővásárhelyen is, majd a következő évtől már Szegeden is költöttek.

Nehezen magyarázható jelenség a nagy örgébics fészkelőként való felbukkanása. Ez a madár rendszeres téli vendégünk, az ország bármely részén találkozhatunk vele ebben az időszakban, ugyanakkor sosem költött még nálunk, annak ellenére, hogy Szlovákiában közvetlenül a magyar határ közelében is fészkelő madár volt. Az első költő pár a Vas megyei Újkéren telepedett meg 2000-ben, majd Szatmár-Beregben, ahol 2003-ban 6 pár fészkel. Utóbbi helyen napjainkra állandó és egyre növekvő számú állománya alakult ki. A 2010-es években már Nógrád megyében, a Nyírségben és a Körös mentén is fészkel. Nem lehet az ember tájálakító tevékenységével vagy a felmelegedéssel magyarázni a nagy örgébics fészkelőterületének kiterjedését. Egyelőre nincs magyarázatunk a jelenségre, annál is inkább, mert Nyugat-Európában csökken a fészkelő párok száma.

BAGLYOK

Hasonlóan a nagy örgébicshez, tanácstalanul szemléljük az elsősorban északi, illetve magashegységekben költő baglyok fészkelőterületének dél felé tolódását. Napjainkban, amikor a lucfenyőállományaink a végső kipusztulásuk küszöbén állnak – ahol még egyáltalán léteznek –, nehezen érthető, hogy a fenyesekhez kötődő törpekuvík miért jelent meg nálunk mint költő madár. 1977–2018 között egyre gyarapodtak az előfordulásai, majd 2010-ben az első költését is sikerült bizonyítani a Gömör-Tornai-karszton, majd a másodikat 2018-ban a Kőszegi-hegységben. A két fészkelési adat is mutatja, hogy a korábbi évtizedekben is a határaink közelében élt ez a faj, mégsem ereszkedett le az alacsonyabb régiókba, amit manapság sokféle észlelünk. Hasonlóan érthetetlen a gatyáskuvík megtelepedése is, amely 1997-ben költött először Magyarországon, azt

Gatyáskuvík (fotó: Haraszthy László)

megelőzően pedig még az előfordulásai is szenzációszámba mentek. Az eddig ismertté vált 3 költés azt mutatja, hogy a jövőben is valószínűleg alkalmi fészkelő lesz.

VISSZATÉRŐK

A természetet és benne a madárvilág helyzetét figyelemmel kísérők, a kedvezőtlen változásokat aggodalommal figyelők minden bizonnyal örülnek egy-egy új faj megtelepedésének, és sajnálattal értesülnek másikkal eltűnéséről. A legnagyobb érdeklődés azonban minden bizonnyal a korábban kipusztult és „elfelejtett”, majd újra megjelenő, visszatelepülő fajokat övezi. Ez valószínűleg azzal is magyarázható, hogy ezek a visszatelepülési folyamatok a legtöbb esetben nem spontán következnek be, hanem nagyon is tudatos, előre megtervezett és általában rendkívül költséges aktív természetvédelmi beavatkozások eredményei. Magyarországra eddig 5 olyan madárfaj települt vissza, amely korábban hosszabb-rövidebb ideig nem költött nálunk.

KIS KÁRÓKATONA

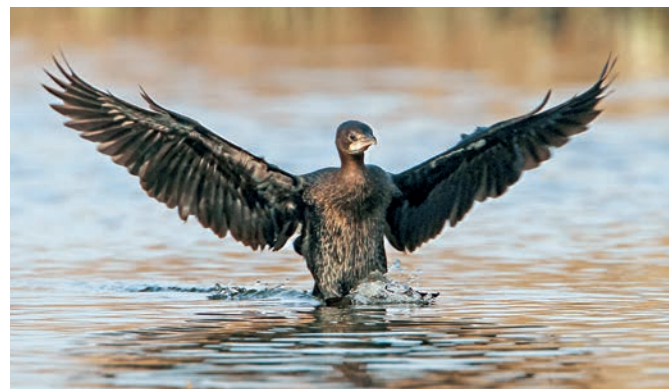
A legtöbb vitát kiváltó visszatelepülő a kis kárókatona, amely a 19. században még fészkelő faj volt a Kárpát-medencében, majd eltűnt. 1988-ban költött az első pár a Tisza-tavon, ezután 1991-ben a Hortobágyon, 1999-ben pedig Tiszaalpáron fedeztek fel költő párokat. A 2000-es években az állomány rohamosan növekedett, és ma már 1100-1200 pár fészkel Magyarországon.

DARU

A daru az 1900-as évek elején még költött nálunk, de utána eltűnt, és több mint 100 év kellett ahhoz, hogy ismét megtelepedjen. Az 1970-es évektől kezdődően az átvonulók száma rohamos növekedésnek indult. A valamikori 6000 példányos kardoskúti rekordok ma már megmosolyogtatónak tűnhetnek a tavalyi ősszel számolt 200 ezer daruhoz képest. Az egyre növekvő északi állományoknak köszönhetően reménykedtünk abban, hogy egyszer bekövetkezik a visszatelepülés. Ez 2016-ban meg is történt, amikor a Marcal-völgyben ismét költött egy pár.

VÁNDORSÓLYOM

A vándorsólyom az 1960-as években költött utoljára Magyarországon. Az egész világra jellemző állomány-összeomlást a DDT és származékainak mértéktelen használata okozta. Az énekesmadarakon keresztül felvett és a szervezetben összegyűlő DDT a tojásképződést károsította. Az egyre vékonyabb héjú tojásokból nem kelhettek ki a fiókák, ezért drasztikusan csökkent a költési sikere, és ennek következtében szinte teljesen összeomlott európai állománya. A DDT használatának beszüntetése, a fészkek kifosztás elleni őrzése és más

Kis kárókatona (fotók: Kalotás Zsolt)

Daru

beavatkozások eredményeként a nyugat-európai állomány lassan kezdett magához térni, és ennek köszönhetően 1997-ben visszatelepült hazánkba az első pár. Azóta folyamatosan növekszik az állomány, és ma már több mint 100 pár költ Magyarországon.

VÖRÖS KÁNYA

A negyedik visszatelepült faj a vörös kánya, mely azon rendkívül kevés madárfaj egyike, melynek szinte teljes állománya Európában költ. Magyarországról a vörös kánya 1979-ben pusztult ki, és az első újratelepítő pár 1990-ben jelent meg. A többi fajhoz képest lényegesen rövidebb ideig tartó kihagyás annak köszönhető, hogy Európa nyugati felében az állományok megerősödtek, és megkezdődött a párok kelet felé történő elmozdulása. Ennek a kedvező folyamatnak lehettünk tanúi a szomszédos országokban is. Ma már a hazai állomány meghaladja a 30 párat, de még messze van az az időszak, amikor valamennyi korábbi költőhelyét benépesíti. Ehhez további aktív védelmi intézkedésekre és hosszú időre van szükség. Az ötödik visszatelepülőről, az énekes hattyúról fentebb már tettünk említést.

50 ÉV

Az 1974–2024 között eltelt 50 év alatt Magyarországról kipusztult 6 madárfaj (törpesas, nagy fülemüle, kövirigó, csikosfejű nádiposzáta, kerti sármány, és ide kell sorolni a sövény-sármányt is). Ugyanezen időszak alatt 11 faj telepedett meg nálunk és vált rendszeres fészkelővé, valamint akadt 5 további is, ami alkalmi költő faj lett. Ez alatt az időszak alatt egy további faj – vörös kánya – pusztult ki, de vissza is települt, és további 4 faj – énekes hattyú, kis kárókatona, daru és vándorsólyom – szintén visszatelepedett Magyarországra. A változások összesen tehát 27 fajt, a fészkelő fajaink több mint 10%-át érintették.

Felmerül a kérdés: hogyan értékeljük ezeket a változásokat? Nehéz erre racionális választ adni, különösen, ha szinte mindenkinek vannak kiemelten kedves fajai. Én a magam részéről nagyon örülök a vándorsólyom visszatérésének, és rendkívül sajnálatosnak tartom a csikosfejű nádiposzáta és a kövirigó eltűnését, mert attól tartok, hogy ezek a fajok hosszú időre vagy örökre elvesztek számunkra.

Haraszthy László

III. Égboltfigyelő nap – Skywatching Day

2024. április 27. 9–14 óra

Az MME Ritkaságvadász Szakosztálya vár minden madármegfigyelőt, hogy csatlakozzon április 27-én 9–14 óra között a III. Skywatching Day – Égboltfigyelő naphoz.

A szervezők öt helyszínen várják az érdeklődőket közös madarászatra, de ezek mellett bárki végezhet saját megfigyelést, ami lehet egy kert, park vagy akár a lakás ablaka is.

Részletek a Ritkaságvadász Szakosztály Facebook oldalán

NEKI MÁR NINCS HOVA HAZAMENNIE.

Segíts adód 1%-ával,

hogy 10 000 odúról gondoskodjunk!

Adószámunk: 19001243-2-43

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

A kétéltűek és hüllők helyzete Magyarországon

az MME megalakulásának 50., a Kétéltű- és Hüllővédelmi Szakosztály létrejöttének 31. évfordulóján

Az elmúlt 40 évben megduplázódott a világon ismert kétéltű- és hüllőfajok száma. Ma körülbelül 12 ezer hüllőt és 8700 kétéltűt tart számon a tudomány. Az újak egy része a teljes ismeretlenségből bukkant elő, többségük elkülönítése azonban a már ismert fajoktól az egyre kifinomultabb taxonómiai vizsgálatoknak köszönhető. Ugyanezen idő alatt Magyarországon nem növekedett ilyen mértékben a fajszám, de 4-gyel azért így is bővült: ma 18 kétéltűt és 16 hüllőt tartunk számon.

JELENTŐS ÖKOLÓGIAI SZEREP

Sokan máig alulértékelik a kétéltűek és hüllők szerepét az ökológiai rendszerekben. A hagyományos rendszertani szemlélet alacsonyabb rendű gerinces élőlényekként tartotta őket számon, és ezért még néha zoológuskörökben is lebecsülték őket. A modern ökológiai vizsgálatok és a védelmi akciók azonban rávilágítottak arra, hogy az idetartozó élőlények jelentős biomasszát képeznek az általuk benépesített élőhelyek többségén, ezáltal igen fontos szerepet játszanak a táplálékhálózatokban. Mi több, a mérsékelt övben egyfajta elosztó-kiegyenlítő szerepük is van, mivel az éves ciklusokban gyakran erősen fluktuáló gerinctelen-biomasszát mint magukba épített táplálékot viszik tovább az év azon szakaszaira, amikor a rovarok száma alacsony, például a tavaszi madárvonulás idején. Különösen nagy a jelentőségük a vizes élőhelyeken, ahol a békák és gótek tavaszi tömeges szaporodása egybeesik az észak felé tartó vízi- és gázlómadarak, de számos ragadozó madár vonulásával vagy fészkelésének kezdetével. A hüllők sokszor a rágcsálógradációk közötti hullámvölgyeket hidalják át mint táplálék a madarak és nagyobb emlősök számára. De egyáltalán nem lebecsülendők, ahogy az emlősök és a madarak ragadozói sem.

ELSŐ HELYEN ÁLLÓ CIVILIZÁCIÓS VESZÉLYEK

A herpetofaunát azonban minden más élőlénycsoportnál jobban veszélyeztetik az ember által előidézett környezeti változások, amelyek egymást erősítve, súlyosan veszélyeztetik populációk vagy teljes fajok fennmaradását. A legjelentősebb ezek közül a klímaváltozás, melynek következtében a helyi populációk gyakran drasztikus változásokat élnek meg az élőhelyük túlmelegedésével, kiszáradásával, melyekhez azok gyorsasága miatt nem tudnak alkalmazkodni. A hazai fajokra a vizes élőhelyek megszűnése vagy egyre hosszabb időszakokra történő kiszáradása jelent nagy veszélyt. Ugyanakkor a nyári szélsőséges hőhullámok aszályal párosítva még a melegkedvelő fajokat is visszaszoríthatják.

Egyes modellek szerint 2080-ra a világon a nappali, melegkedvelő gyík-fajok majd 20%-a eltűnhet, ha a jelenlegi klímarend folytatódik. Az ok, hogy túlmelegedett környezetükben kénytelenek csökkenteni az aktivitásukat, ezáltal kevesebb idő jut táplálkozásra, ami viszont kihat a szaporodásuk sikerére vagy egyenesen az önfenntartásukra. Ezek a folyamatok különösen érzékenyen érinthetik a periodikusan szélsőséges klímájú Alföldünkön élő fajokat, beleértve a rákosi viperát is.

↑↑ Betongát a Zagyván (fotó: Fábíán Zoltán)

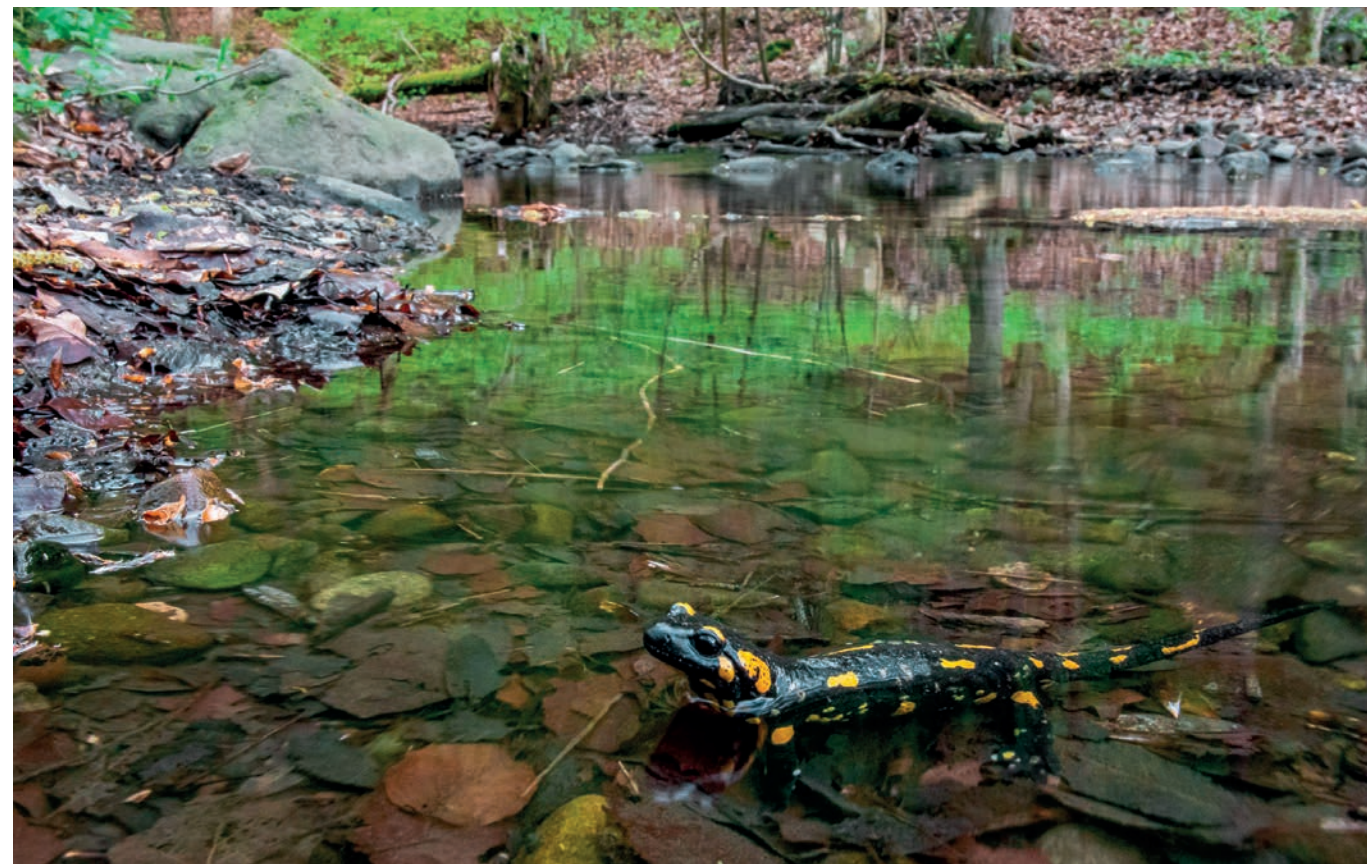
↑ Egyre több természetes víztestet határol betongát, a sima felületen az állatok többsége nem tud felkapaszkodni, így nem tud a vízhez jutni, vagy onnan eltávolodni (fotó: Fábíán Zoltán)

← A foltos szalamandrák az öreg erdőkhöz kötődnek, az idős bükkök gyökerei közötti járatokban élik életük nagy részét (fotó: Babocsay Gergely)

Mindezt tetézi az idegenhonos fajok megjelenése ragadozóként vagy versenytársként. A jelenleg leginkább problémát jelentő fajok az idegenhonos víziteknősök. Sokan még ma is bagatellizálják az általuk jelentett veszélyt, pedig számtalan példa mutatja itthon és világszerte, hogy a legtöbb, nagy problémát jelentő, nem őshonos faj invázióját hosszú, csendes lapangási időszak előzi meg. Az évről évre előbukkanó egy-egy aligátorteknős esete kísértetiesen emlékeztet a floridai tigrispitonok inváziójára, amelyekből évekig egy-egy példány került csak kézre, mígnem egy nap mindenütt ott voltak. Reméljük, nálunk nem erről van szó, de biztosat nem mondhatunk. Egyelőre az ékszerteknősök is csak a városok közelében található tavakban koncentrálnak, és szaporodásukról, az utódok sikeres felnövekedéséről szinte alig akad hitel érdemlő megfigyelés. De egyáltalán nem biztos, hogy sokáig így marad.

A fentiekén túl a világszerte teljes populációkat megtizedelő vagy leradírozó betegségek, mint a különféle gombabetegségek (békakitridiomikózis, kígyók gombabetegsége) vagy számos, békákat érintő vírusfertőzés (ranavírusok, varangy- és rana-herpesz vírusok) sötét fellegeként tornyosulnak kígyóink, békáink és szalamandráink felett. A szalamandraféléket szinte elevenen felfaló szalamandraevő kitridgomba még nincs jelen hazánkban, de nem is olyan messze Európában már pusztítja ezeket a különleges kétlélteket.

És ha mindez még nem lenne elég, az élőhelyek átalakítása töretlenül zajlik, olykor rövid távú gazdasági érdekek mentén, a környezeti és természeti szempontokat teljes mértékben figyelmen kívül hagyva. A belvizek elvezetése, a talajvíz csökkenése a vizes élőhelyekről is elviszi a vizet. Az elmúlt években számos víztest köré betongátak emelkedtek, amelyek a vizet és a szárazföldet egyaránt használó fajokat (nem csak a kétlélteket és a hüllőket) egyszerűen megfosztják létfeltételeiktől.

Foltos szalamandra a Börzsönyi Csarna-patakban (fotó: Aliczki Manó)

Az üde, öreg erdőket kedvelő ritka fajaink fölül letermelik az erdőt, kitéve őket a melegedő klímának és a szárazodásnak. Az effajta környezeti stressz pedig melegágya a betegségek gyors terjedésének is. A hazai herpetofaunának tehát óriási kihívásokkal kell szembenéznie, és bár kevés a tudományos módszerességgel gyűjtött adat, a meglévők a szórványos megfigyelésekkel együtt arról árulkodnak, bizony nem nagy sikerrel teszik: számuk fogy, állományaik összeomlóban. Mindez jelentős kihívás elé állítja a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesületet és a herpetofauna védelmét zászlajára tűző Kétlélű- és Hüllővédelmi Szakosztályt (KHVSZ) is.

REMÉNYSUGARAK

A KHVSZ 1993. október 19-én alakult 30 taggal a hazai herpetofauna természetvédelmi helyzetének mind pontosabb feltárásának igényével. A szakosztály az egyre gyarapodó gyakorlati természetvédelmi ismeretek alapján konkrét védelmi programok kidolgozását, végeredményben pedig egy-egy faj vagy fajcsoport életfeltételeinek javítását tűzte ki célul.

Kezdetől fogva elsődleges feladat volt egy országos szintű adatgyűjtés elindítása a hazai fajok elterjedésének minél átfogóbb megismerése érdekében. Ezt megvalósítandó 1996-ban indult el a Ponttérképezési program, amelyet a 2000-es évek elején sikerült országos szintre bővíteni. Később, a számítógépek és az internet térhódításának is köszönhetően 2011-ben elindult online platformunk, az Országos kétlélű- és hüllőtérképezési program, amely a honlap címe alapján Herptérkép néven vált közzismertté, és mára a szakosztályi tevékenységek egyik sarokpontját adja.

A program elindulása óta eltelt 13 évben összesen 79 626 előfordulási adat (45 002 kétlélű és 34 624 hüllő) gyűlt össze a hazai herpetofaunáról. Az adatok nemcsak egyéni feltöltőktől

Felnőtt kaszpi haragossikló (fotó: Heckenast Ádám)

érkeztek, hanem a program kapcsán megkeresett kutatóktól és nemzeti-park-igazgatóságoktól is, akiknek és amelyeknek rendszeresen eljuttatjuk az illetékességi területükről beérkezett észlelési adatokat. A honlapon és okostelefon-alkalmazásokon keresztül eddig összesen 3554 felhasználó regisztrált, akik közül 2299 résztvevő megfigyelési adatot is küldött. A kezdetektől nagy hangsúlyt fektettünk az adatok igazolását elősegítő fényképekre. Ugyan az eddig beérkezett 17 716 fotó kevesebb, mint az összes adat negyede, de az utóbbi években már az egyéni felhasználók adatainak nagy része fényképpel illusztrált.

Annak érdekében, hogy fenntartsuk a program iránti érdeklődést, 2012-ben elindítottuk Az év kétlélűje / év hüllője kampányunkat, melynek keretében páros években hüllő-, páratlan években kétlélűfajt választva irányítjuk a figyelmet ezekre az élőlényekre és az őket érintő természetvédelmi problémákra. A kampányok elengedhetetlen kelléke az év fajtát bemutató ismeretterjesztő cikk, kiegészülve az adott fajt bemutató képválogatással és letölthető előadással, illetve szórólappal, matricával és poszterrel. Az utóbbi 6 évben tematikus vándorkiállítások is segítik a program minél szélesebb körű kommunikációját.

SZALAMANDRA-VÖLGY

Amikor 2019-ben a foltos szalamandrákat választottuk az év kétlélűjének, akkor elsősorban a fenyegető gombabetegséggel kapcsolatos ismeretek megosztása volt a célunk. Az év során el is végeztük a hazai szalamandraállományok tesztelését, és szerencsére nem találtuk nyomát a betegségnek. Év végén azonban lakossági bejelentés révén értesültünk a budai szalamandrák utolsó élőhelyét fenyegető építkezés tervéről. Ez

a komoly veszjelzés nagyon jól mutatta, hogy a természetközeli állapotban fennmaradt, védett természeti értékeket hordozó területeket önmagukban ezek a tulajdonságok nem mentik meg azoktól a törekvésektől, melyek bolygónk minden pontján a kiaknázható profitot keresik. A kampányunk okozta médiafigyelem, illetve a területet kutató dr. Kiss István és munkatársainak adatain túl a Herptérképre érkezett észlelésekre is alapozott, részletes ismereteink segítségével sikerült elérni a terület helyi védetté nyilvánítását, így Budapest új védett területtel, a Szalamandra-völgygel gyarapodott. Büszkék vagyunk, hogy részesei lehettünk ennek a folyamatnak, és jó érzés, hogy munkánk nemcsak adatokat, de olyan szakmai kapcsolatrendszert is létrehoz, amely ilyen eredményeket tud elérni.

A JANE GOODALL TANÖSVÉNY

2011-től a szakosztály több új természetvédelmi programot is indított. Ekkor indult el a Haragossikló-védelmi program is, amely elsősorban az állományok felmérésére, addig ismeretlen állományok felkutatására és egyes helyeken az élőhelyek kezelésére fókuszált, valamint rádiós nyomkövetéses vizsgálatra is sor került a Pesthidegkúton található Vörös-kőváron. Különös szerencse volt, hogy 2016 tavaszán a neves főemléskutató és természetvédő, Jane Goodall Magyarországon járt. Amikor a személyes találkozás során az első rádió-nyomkövetővel ellátott haragos sikló elengedésében is közreműködött, nem gondoltuk, hogy később még visszatér hozzánk. Az év során azonban kiderült, hogy a tervezett 2024-es olimpia előkészületei során a hegyi kerékpárversenyek helyszínének a hármashatár-hegyi vitorlázórepülő-tér és környezete lett

Kaszi haragossikló portré (fotó: Heckenast Ádám)

A Jane Goodall látogatása, a róla elnevezett tanösvény átadásakor (fotó: Balogh Boglárka)

Jane Goodall első látogatása a Vörösköváron, 2016-ban (fotó: Pap Gábor)

Lee Durrell látogatása a kaszi haragossiklók vöröskövári élőhelyén (fotó: Fülöp Zita)

kijelölve. A jelölt siklók, köztük a Jane Goodall nevet viselő Jane és Vali mozgáskörzetének év végi kiértékeléséből készült rövid elemzésünket eljuttattuk az esemény szervezőbizottságának, amely végül a kérésünket megfontolva a versenyhelyszín megváltoztatásáról döntött. A terület várható beépítésével kapcsolatos aggodalmaink azért nem illantak el teljesen, ezért a Jane Goodall Intézettel (JGI) és a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatósággal (DINPI) közösen a terület természeti értékeit és kiemelten a kaszi haragossiklót bemutató tanösvény kialakítását terveztük, és névadónak Jane Goodallt kértük fel. A közadakozásból létrehozott Jane Goodall tanösvény az évek során népszerű túrahelyszínné vált, jól példázva, hogy akár komoly természeti értékek is fennmaradhatnak a város peremén, illetve a helyben élők sokat tehetnek ezek felkutatásáért és megóvásáért. A vörös-kövári kaszipharagossikló-állományt is csak 2012 óta ismerjük, de a Duna menti állományok felmérése során tapasztaltaknak köszönhetően a korábban ismert élőhelyek kiterjedése kétszeresére nőtt, illetve új élőhelyeken is sikerült kimutatnunk ezt a fajt. Számos esetben a Herptérképen keresztül érkeznek be értékes észlelési adatok, például úton elütött példányokról, emlékeztetve arra, hogy még mindig van mit felfedezni ezekről a rejtett életmódú állatokról.

RÁKOSIVIPERA-VÉDELMI PROGRAM

A programot az MME 1993 nyarán indította el, mivel egyre több jel mutatott arra, hogy ez a kis testű kígyó a kipusztulás szélére került. Végrehajtására Péchy Tamás vezetésével megalakult Rákosi Vipera Munkacsoport első kitűzött célja volt egy országos áttekintés elkészítése arról, hogy mely gyeptalajokon maradtak még fenn állományok, s ezek mekkorák. A felmérések céljából 1993 nyaratól „viperatáborokat” szerveztünk nagyszámú önkéntes bevonásával, amit 2000-ig folytattunk. A területbejárások meglehetősen elkeserítő képet mutattak: a felmérés végén úgy véltük, hogy a faj országos állománya nem lehet több 500 példánynál.

Ezek a tapasztalatok is beépültek a 2004-ben kiadott rákosivipera-fajmegőrzési tervbe, mely sok egyéb feladat mellett tartalmazta egy zárt téri tenyésztési program elindítását is. Az EU-csatlakozásunknak is köszönhetően az Európai Bizottság LIFE Nature Alapjához sikerrel pályáztunk, így az MME által koordinált, Kiskunsági és Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóságok részvételével zajló LIFE projekt 2004 és 2008 között biztosított először stabil, középtávon is tervezhető forrást a faj komplex védelmi stratégiájának végrehajtásához. A 2004 júniusában átadott Rákosivipera-védelmi Központban 10 vadon

befogott viperával indult meg a faj tenyésztése, mely évről évre sikeres volt: az elmúlt 20 év során majd 4900 rákosi vipera született az intézményben.

A 2009-ben elnyert újabb LIFE projekthez már a Fővárosi Állat- és Növénykert és a Fertő–Hanság Nemzeti Park Igazgatóság mellett osztrák partnerek is csatlakoztak. A fő cél a tenyésztett viperák kibocsátása a meglévő állományok megerősítésére, genetikai változatosságuk növelése, valamint új állományok létrehozása volt. Az első kibocsátásokra 2010-ben dr. Sólyom László köztársasági elnök jelenlétében került sor a Kiskunságban, az egyik élőhely-rekonstrukcióval helyreállított gyepterületen. Az évenkénti kibocsátásokkal eddig több mint 900 rákosi vipera került ki összesen 14 helyszínre (4 a Hanságban és 10 a Kiskunságban). Az elengedéseket követő rendszeres monitorozás során nyert tapasztalatainknak is köszönhetően immár harmadszor ítélte az Európai Bizottság támogatásra méltónak a rákosi viperával kapcsolatos projektünket. A jelenleg futó projekt célja, hogy a rákosi vipera természetvédelmi helyzetét mérhetően javítsuk, jövőbeni kilátásait pedig hosszú távon stabilizáljuk.

Összességében példaértékű az az összefogás, amely az elmúlt több mint három évtized során kialakult a rákosi viperával kapcsolatban, amelyben egyesületünk meghatározó szerepet játszott és játszik jelenleg is. Nemcsak hazai szinten jelentős ez az összefogás, de nemzetközi visszhangja is figyelemre méltó. Ezt erősíti, hogy az első két LIFE projektet az Európai Bizottság Best of Best díjjal tüntette ki, tehát az adott évben Európa-szerte végrehajtott több száz természetvédelmi projekt közül a legjobb 5 közé választotta.

Szakosztályunk több mint 30 éves munkájának eredményei és a fenti példák bizonyítják, hogy a közösség erejével a

Sólyom László látogatása a Rákosivipera-védelmi Központban, 2010-ben (fotó: Herbolt Erzsébet)

problémák nemcsak észlelhetők, de összefogással a megoldás is megtalálható. Ahogy az elmúlt években, úgy az előtűnk álló időszakban is igyekszünk megküzdeni a kihívásokkal, hogy a természetet, a benne élő hüllőket és kétlábúkat a jövő generációja is megismerhesse.

Babocsay Gergely és Halpern Bálint

Nagykép: A Rákosivipera-védelmi Központ madártávlatból (fotó: Árvay Márton)

Kiskép: Természeti élőhelyén napozó rákosi vipera (fotó: Halpern Bálint)

DENEVÉREK ÁLLOMÁNYVÁLTOZÁSA ÉS KILÁTÁSAIK

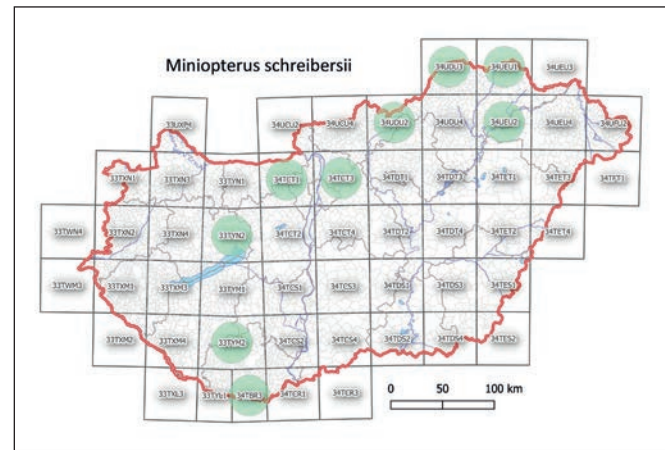
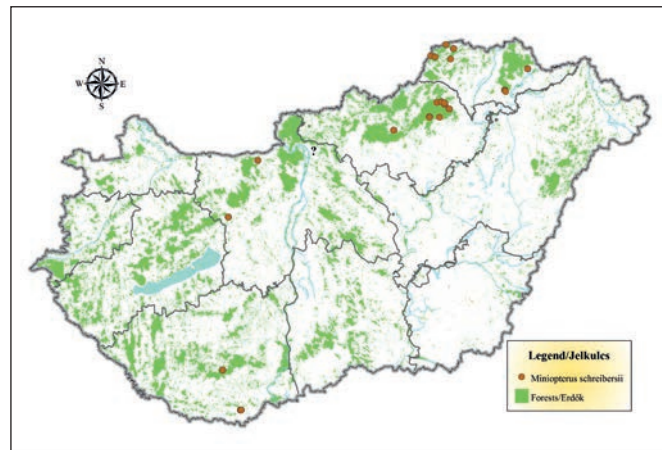
„Milly hátra, milly nagyon hátra maradánk mi magyarok a többiek után itten is a fürkészet, az ismeret, öröm, haszon és dicsőség céljától, – olly annyira, hogy a magasabb rendű állatosztályok egy ága sem vétetett kevésb figyelembe, egyike sem hanyagoltaték el inkább, mint épen az emlőstan hazánkban. [...]” Így vagyunk hazánk denevéreivel is, melyeknek nemhogy teljes faunáját ismernők, de még a legközönségesebb fajokról való ismereteink is a leggyarlóbbak.

Nagykép: Barna hosszúfülű-denevér – az erdőlakó fajokról, különösen a hosszúfülű denevérekről, melyek rendkívül gyenge intenzitású hangokat használnak, nehéz adatokat gyűjteni

Kiskép: Topál György 1975-ben denevéreket gyűrűz a Pisznice-barlangnál – napjainkban már csak kivételes esetben nyúlunk denevérekhez védőkesztyű nélkül, és szóba sem jöhet a telető állatok jelölése (fotók: Forrássy Csaba)

A fokozottan védett hosszúsárnyú denevér hazai elterjedése az elmúlt évek felmérési eredményei alapján: az (a) térképen az elmúlt években azonosított szálláshelyek szerepelnek, míg a (b) térképen az EMMA2-programban az adatok kontinensléptékű leképezése látható

Az előző oldali bevezetőben olvasható, meglehetősen kritikus hangvételben idézi fel és egészíti ki Méhely Lajos 1900-ban a denevérekről szóló munkájának előszavában Petényi Salamon János 1844-ben, a magyar orvosok és természetvizsgálók temesvári nagygyűlésén elmondott szavait, amikor számot vet az emlőskutatás akkor aktuális hazai helyzetével.

Nem valószínű, hogy a fentebb idézett kutatók legmerészebb álmaikban is gondolták volna, hogy egyszer eljön az idő, amikor egy madártani egyesület – de írjuk inkább úgy, hogy a Madártani Egyesület – alapításának megünneplése apropóján megjelenő folyóiratszámában a denevérek már magától értetődően helyet kapnak. Nekünk, MME-seknek ez már természetes, hiszen mi már holisztikus szemlélettel védjük a természetet, van Emlősvédelmi Szakosztályunk, Emlőshatározó applikációnk, és túl vagyunk néhány nagy denevérvédelmi projekten is. A bőregerek ismertségét illetően azonban még az MME megalakulásának idején – 70 évvel Méhely írása után – is a maitól nagyon eltérő, számunkra nehezen elképzelhető viszonyok voltak. Ekkor például az egész országban csak egyetlen ember, Topál György foglalkozott érdemben denevérekkel.

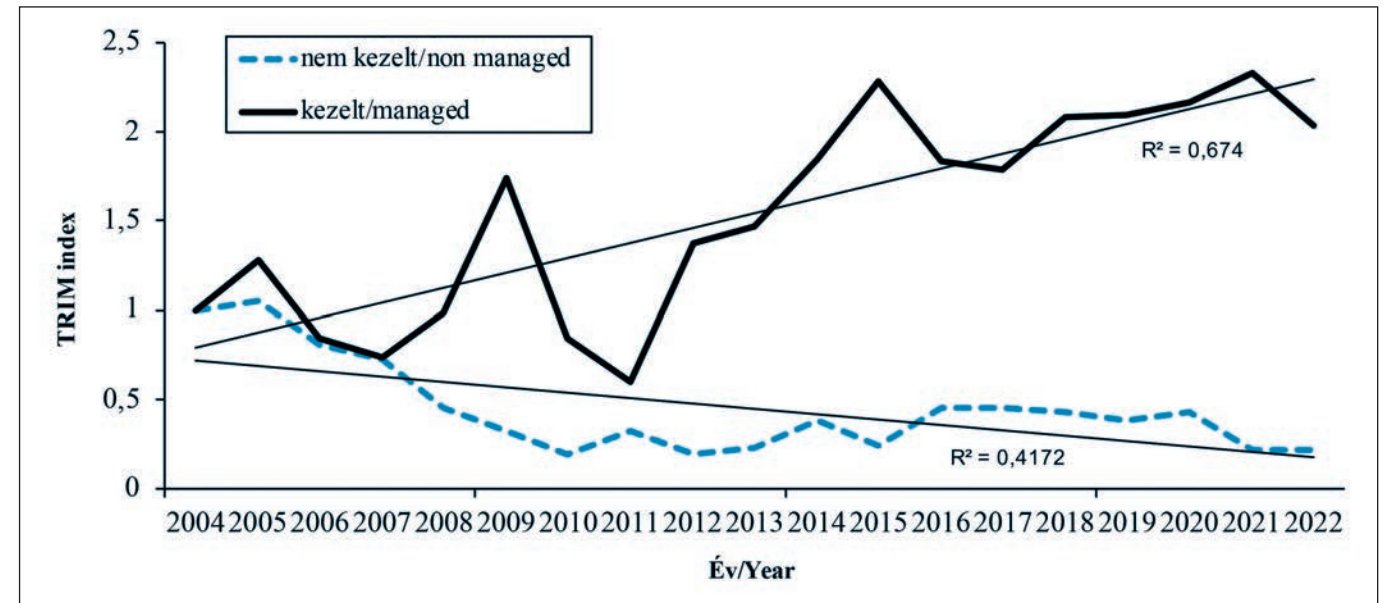
AZ 1990-ES ÉVEK

1990 sok szempontból fordulópont volt a világban. Ami a hazai denevéreket illeti, a Magyar Denevérkutatók Baráti Köre ekkor indított el egy épületlakó fajokra koncentrált felmérés-sorozatot, melyben már számos MME-tag is aktívan részt vett. A Dobrosi Dénes által koordinált, 1995-ig működő program országos léptékűvé tette a denevérekkel kapcsolatos adatgyűjtést és érdemben előremozdította a fajcsoport ismertségét több fontos érdekcsoport körében (például lelkesek). Mivel jelentősen megnőtt a denevérek iránt érdeklődők száma ekkor, Az MME Könyvtára-sorozatban határozókönyvek jelentek meg (Ujhelyi P. 1988, 1994. *Magyarországi vadonélő emlősállatok határozója*; Bihari Z. 1996. *Denevérhatározó és denevérvédelem*). A fokozódó aktivitás eredményeként 1997-ben aztán megrendezték az I. Magyar Denevérvédelmi Konferenciát is Sarródon, melyet azóta – általában két évente – újabb és újabb szakmai találkozók követnek (2023-ban már a 14. volt).

A rengeteg fejlődés és új technikai eszköz (például ultrahangdetektorok, miniatűr rádióadók stb.) ellenére a denevérek kutatása és védelmük megtervezése napjainkban is

A kis patkósdenevér állománya több európai országban, így hazánkban is növekszik, ebben nagy szerepe lehet annak, hogy a klímaváltozás miatt egyre enyhébbek a telek, így a fiatalok túlélési esélye is egyre nő a telelőskor (fotók: Forrács Csaba)

A nagy patkósdenevér nyári állományának alakulása az NBMR denevéres programjának adatai alapján

tele van még kihívásokkal, hiszen egy nagyon rejtett életet élő, éjszakai életmódja miatt nehezen tanulmányozható, a zavarásra pedig kifejezetten érzékeny élőlénycsoportról van szó. Az alábbiakban egy rövid áttekintést adunk néhány olyan szakterület fejlődési folyamatáról és legfrissebb eredményeiről, amelyek különösen fontosak a hazai fajok megőrzése szempontjából.

MENNYI AZ ANNYI?

Jelenlegi ismereteink szerint Magyarországon 28 denevérfaj fordul elő. A legritkább – mindössze 6 adattal – az északi késeidenevér, azonban egyáltalán nem ő a legértékesebb és legveszélyeztetettebb. Sokkal „fontosabbak” és sérülékenyebbek a kis és csökkenő populációméretűek, a speciális élőhelyigénnyel rendelkezők, a nagy kolóniákat képezők, így például a nagy és kereknyergű patkósdenevér, a csonkafülű és hosszúsárnyú denevér, illetve az óriás koraidenevér.

Arról, hogy az egyes fajok milyen elterjedési mintázattal rendelkeznek hazánkban, már egész jó képünk van. A megalapozó munkák között kiemelkedő szerepe volt a 2001–2005 között futó Natura 2000 területeket kijelölő programoknak, illetve a Nemzeti biodiverzitás-monitorozó rendszer (NBMR) 2004-ben indult és jelenleg is működő denevéres alprogramjának. Ezenkívül persze több egyesület, alapítvány, állami intézmény (például nemzeti park-igazgatóság, múzeum) és magánkutató járult hozzá munkájával az itteni viszonyok megismeréséhez, például a Natura 2000 területek fenntartási terveinek készítését megalapozó felmérésekkel. Az MME legfontosabb idekapcsolódó faunisztikai eredményei a Fenntartható természetvédelem magyarországi Natura 2000 területeken elnevezésű, svájci–magyar együttműködési programnak, illetve a Bat4Man pályázatnak köszönhető. A jelenleg ismert képhez hozzájárult a European Mammals on MAs (EMMA2-)program is, melynek hazai koordinálását az Emlősvédelmi Szakosztály vállalta.

Pontosabb ismereteink az egyes denevérfajok népességeinek változásáról leginkább az épületekben és a telelőhelyeken jól határozható és számolható fajok esetében vannak. A telelő állatok felmérése alapján a kis patkósdenevér országos állománya egyértelműen növekszik (éves átlagban $6,08 \pm 1,27\%$), a nagy

patkósdenevér esetében azonban nem tapasztalunk egyelőre semmilyen világos állományváltozási tendenciát. E két fajnál a nyári adatok elemzése is hasonló eredményeket mutat. Ha azonban a nagy patkósdenevér folyamatos természetvédelmi kontroll alatt álló és az alatt nem álló kolóniáinak adatait különválasztjuk, akkor azt látjuk, hogy a kezelt szálláshelyeken érdemi a növekedés (átlagban évi $9,50 \pm 2,36\%$), míg a kontroll alatt nem állóknál ennek pont a fordítottja történik (átlagban évi $-7,01 \pm 1,97\%$). Úgy tűnik, hogy az állományok néhány kitüntetett szálláshelyen koncentrálnak, ami védelmi szempontból kifejezetten kedvezőtlen irányú folyamat. A közönséges és hegyesorrú denevérek esetében sajnos a nyári és a telelő állományok is meredeken csökkennek (éves átlagban $-6,81 \pm 1,02\%$, illetve $-5,95 \pm 0,48\%$), így ezek a hajdanán tömeges fajok mára aggasztó helyzetbe kerültek. A többi fajnál egyelőre hiányoznak a statisztikailag megerősített trendek, esetükben ugyanis nagyon nehéz az állományadatok gyűjtése.

A közvetlen emberi hatások mellett a klímaváltozásnak például biztosan nagy szerepe van a denevérfauna átalakulásában. A felmelegedés hatására markáns átrendeződést lehet tapasztalni, így korábban hazánkban nem élő, déli elterjedésű fajok mára már általánosan elterjedtek lettek, sőt tőlünk sokkal északra is megtelepedtek (például alpesi denevér, fehér-szélű törpedenevér).

Kereknyergű patkósdenevér

Gyűrűs hosszúsárnyú denevér – a kép jó példa arra, amikor a modern technológia találkozik egy elavulttal, a fotóscapda a hagyományos gyűrűzéssel (fotó: Forrágy Csaba)

DENEVÉREK MENTÉSE

A társadalom viszonyulásának alakulását egy adott állatcsoporthoz nem egyszerű mérni, a mentésekkel kapcsolatos lakossági bejelentések számának változása azonban jó fokmérő lehet. A madár- és denevérmentések növekedéséből következtetni lehet például az MME ismeretterjesztő munkájának hatékonyságára is.

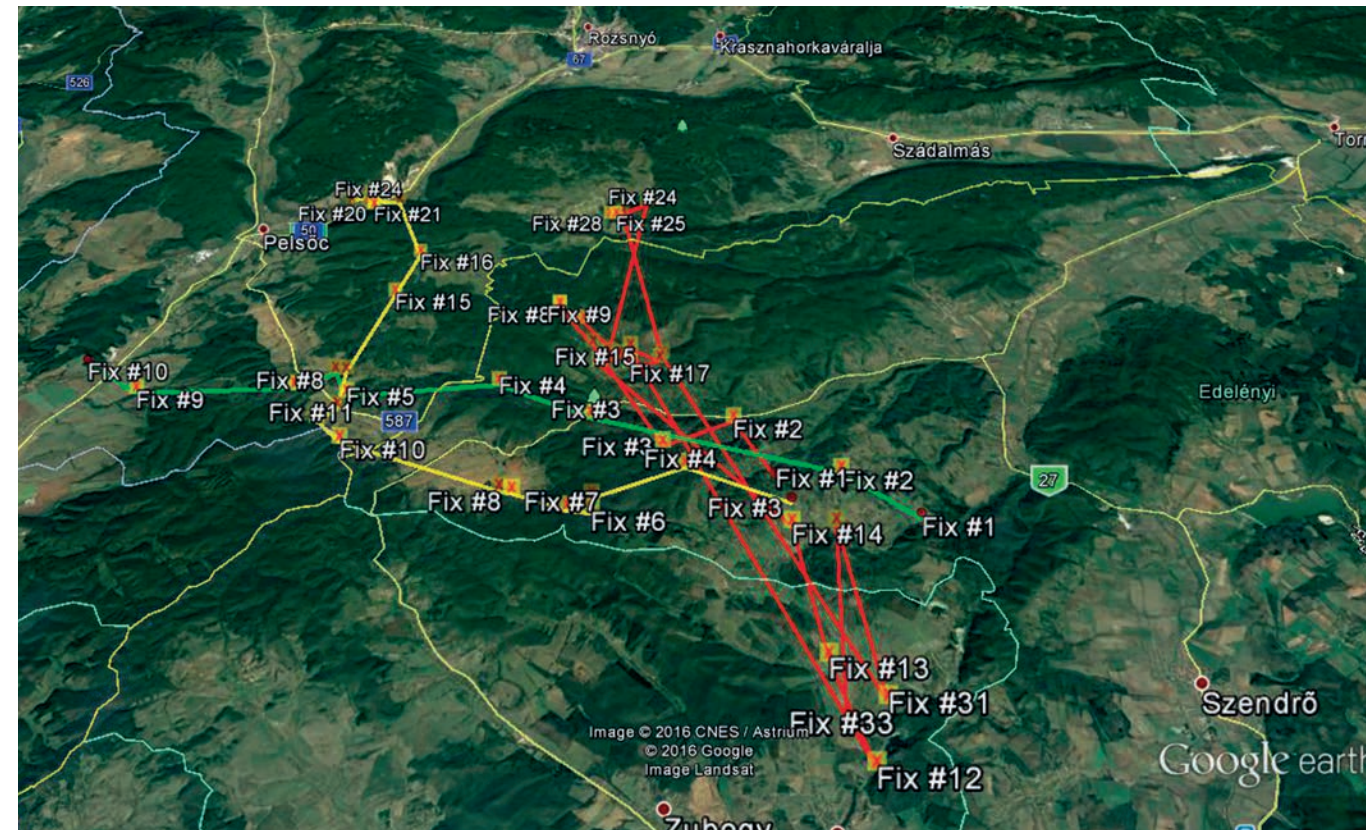
Egyértelműen azt tapasztaljuk, hogy az elmúlt években az emberek sokkal nyitottabbak és érzékenyebbek lettek a denevérekkel kapcsolatban, így jelentősen megsaporodtak a böregerekkkel kapcsolatos megkeresések. A mentőközpontok számának emelkedésével párhuzamosan megnőtt a denevéreket ellátó és róluk hiteles információt nyújtani képes szakemberek száma is. A folyamatosan megjelenő ismeretterjesztő anyagok hatására egyre jobb a segítségre szoruló állatok szakemberhez kerülését megelőző ellátása, ami pozitív hatással van a kis védencek túlélési esélyeire. Jó példa a fejlődésre, hogy az állatok szállításakor a befőttesüvegeket mára felváltották a rongyokkal bélelt, zárható, lyukakkal ellátott dobozok, a táplálásban pedig a banánt, a felvágottat és a halat a könnyen beszerezhető lisztkekac. A telefonos vagy online segítségnyújtásnak köszönhetően ma már az is előfordul, hogy távirányítással, helyben oldódik meg az állat biztonságba helyezése és ellátása, ami jelentősen megnövelheti a természetbe történő sikeres visszajutás esélyét. Persze szakszerű állatorvosi ellátási háttér nélkül a denevérmentés rendszere elképzelhetetlen.

A denevérek mentőközpontokba kerülésének okai rendkívül sokfélék, a leggyűlt és kisebb sérülést szenvedő denevérek általában csapdába estek, míg a komolyabb sérülésekért leginkább a redőnyök, a homlokzatszigetelő munkások, illetve a házi macskák támadásai felelősek. Úgy tűnik, hogy a macskakérdés denevérfronton is komoly probléma, és egy friss, a közösségi tudomány (citizen science) segítségével létrejött kutatás szerint globálisan előforduló problémáról van szó, mely számos, akár fokozottan veszélyeztetett fajt is érint. Azzal, hogy a házi

kedvencek denevérekre vadásznak, a konzervációbiológiai mellett egyéb komoly gondokat is okozhatnak. Egyik ilyen például a kórokozók terjesztése, amely köz- és állategészségügyi problémákhoz vezethet. Éppen a közelmúltban ismertettek egy ilyen tanulságos esetet Közép-Olaszországból (Arezzo). Itt 2020-ban – óriási meglepetést okozva – kiderült egy veszettség tüneteit mutató házi macskáról, hogy egy 2002-ben a Kaukázusban felfedezett, eddig csak denevérekben ismert kórokozóval fertőződött meg. Filmekbe illő járványügyi nyomozás indult a beteg macska, valamint az emberek és más állatok közötti kapcsolatok felderítésére, a macskák és a denevérek közötti lehetséges érintkezési pontok feltárására, illetve a fertőzés forrásának megtalálására. Ennek keretében kiterjedt bioakusztikai elemzéseket és kameracsapdázásokat is végeztek, melyek eredményeként kiderült, hogy a macskák a fokozottan védett hosszúsárnyú denevérek egy közeli alagútban meghúzódó kolóniájára kaptak rá. Összesen hat ember, egy kutya és négy macska érintettségét tárták fel, de szerencsére mindenki egészséges maradt. Fontos tudni, hogy a denevérveszteség-vírusokat csak igen ritkán mutatják ki más emlősökben, a vírus átvételének esélye nagyon kicsi. A denevérek jelenléte nem jelenti a veszettség fokozott kockázatát még lakóépületben sem, ha azt az alapvető szabályt betartjuk, hogy csupasz kézzel nem fogjuk meg őket. Ami biztos, hogy a denevér-macska problémakör alaposabb feltárásához, illetve a denevérvédelmi stratégiák kialakításához sürgős összefogásra van szükség a lakosság, a kutatók és a természetvédelmi szakemberek között.

	2019	2020	2021	2022	2023	Összesen
Bekerült	291	365	582	574	365	2177
Elengedett	125	211	398	371	268	1373
Összesen	416	576	980	945	633	

Az elmúlt években a legnagyobb hazai mentőközpontba, a Fővárosi Állat- és Növénykertbe bekerült denevérek mennyisége

A műholdas adatgyűjtési technikák ma már azt is lehetővé teszik, hogy a denevérek (esetünkben a hegyesorrú denevér) élőhelyhasználatáról is egész pontos képet kapjunk; a különböző színek egy-egy példány mozgását mutatják (térkép: Boldogh S. A. és Estók P.)

A DENEVÉREK JELÖLÉSE

Topál György volt az, aki a barlangok élővilágának kutatásában kiemelkedő szerepet játszó Dudich Endre professzor tanácsát követve 1951-ben – akkor még diákként – megkezdte a hazai denevérek gyűrűzését. Kézrel készített gyűrűkkel közel negyed évszázad alatt 18 faj csaknem 25 ezer példányát jelölte meg, az akkor még hiányzó alapvető információk megszerzése érdekében. Abban az időben még leginkább a téli álmatl alvó állatok jelölése történt, mely gyakorlat mára teljesen megszűnt. A hazai denevérgyűrűzés az 1990-es években vett új lendületet, az akkori időszakban több ezer denevér alkarjára került fel kezdetben szintén kézzel készített, majd később külföldről rendelt jelölőgyűrű. Az új típusú, kifejezetten denevérek fogására kifejlesztett hálók megjelenése ebben az időszakban

A denevérlegyek nagyon jól alkalmazkodtak a gazda bundájában való élethez (fotó: Zsoldos Márton)

nagyon megnövelte a befogási hatékonyságot. A magyar denevérgyűrűzési adatbázis szerint, irásunk megjelenésének pillanatáig, hazánkban 26 denevérfaj összesen 43 506 példányára került gyűrű. A jelölések 150 településhez köthetők.

Denevérek jelölése azonban nemcsak gyűrűvel, hanem rádióadóval, illetve geolokátorokkal is történik, melyek használatával hazánkban is születtek nagyon hasznos eredmények, például a világszinten is ritka óriás koraidenevér búvóhely-preferenciájával és dinamikus odúhasználatával kapcsolatban. Bármilyen jelöléses vizsgálatról legyen is szó, mindig a denevérek biztonsága az első, így ezek módszertanába az évek során szigorú szabályok léptek, időbeli és mennyiségi korlátozásokkal és kímélendő fajok kijelölésével.

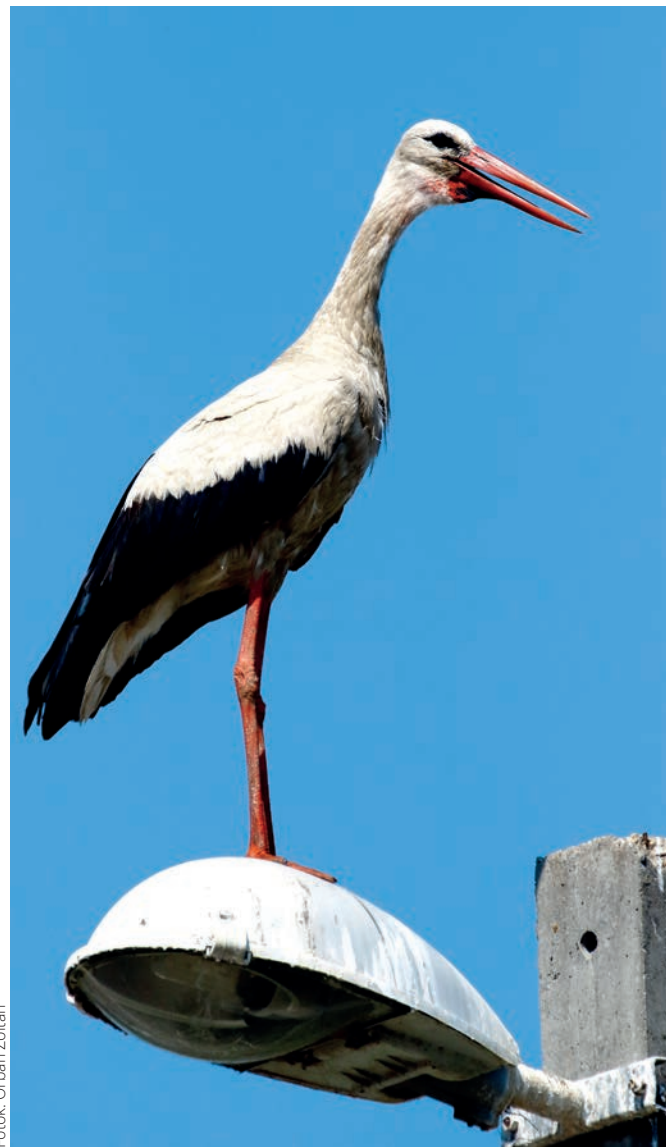
Nemrég kiderült azonban, hogy a vándorlási útvonalakat vagy akár odúhasználati mintázatokat nemcsak ilyen eszközökkel, hanem például parazitákat felhasználva, molekuláris populációgenetikai módszerek segítségével is fel lehet tárni. Ezt jórészt az teszi lehetővé, hogy a denevérek élősködői erősen csoportspecifikusak (közegészségügyi szempontból is éppen ezért nem tekinthetők különösebben jelentősnek). A denevérekre egyébként magas parazitadiverzitás jellemző, élősködőkkel a kapcsolat hosszú koevolúciós múltra tekint vissza, ezért a paraziták jelenléte általában nem is jelent veszélyt a gazdákra. Sőt, növekvő számú kutatás jelzi azt, hogy a paraziták jelenléte akár hasznos is lehet a gazdaállatok számára, mivel táplálékként is szolgálhatnak. A denevérek külső és belső élősködőit egyébként számos szakember vizsgálja Magyarországon, többek között a vérszívó paraziták felhasználásának lehetőségét különböző kórokozók szűréséhez.

Boldogh Sándor András, Szentiványi Tamara, Nagy Ágnes, Görföl Tamás, Estók Péter és Forrágy Csaba

A FEHÉR GÓLYA, A MI MADARUNK

– 50 év és azon túl –

A fehér gólyát nem kell bemutatni a *Madártávlat* olvasóinak, hiszen a faj a településeink nagy részén fészkel, és kultúránknak is szerves részét képezi. Közismert gyermekmondókák, irodalmi alkotások, mesék, hiedelmek szólnak kedvelt madarunkról – elegendő arra gondolni, hogy sok nép szerint ez a madár hozza a kisbabákat. Képük megtalálható régi címereken, festményeken, több tucat ország postai bélyegein. Elterjedtsége és közkedveltsége miatt különösen alkalmas a nagyközönség érdeklődésének felkeltésére, az MME ezért a kezdetek óta tevékenyen részt vesz a felmérésekben és a védelmi munkában.

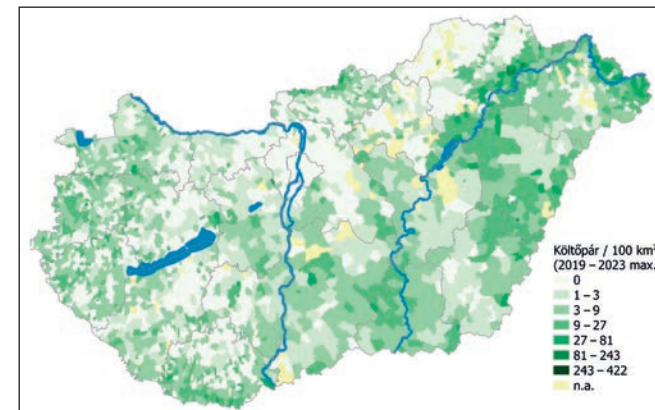

A bő méter magas, 3-4 kilós, másfél méteres szárnyfesztávolságú gázlómadár eredetileg Európában, Észak-Afrikában és Kis-Ázsiában fészkel, de mára kisebb költő állománya alakult ki Dél-Afrikában is. Változóban vannak telelési szokásai is: míg korábban az európai madarak Afrikába vonultak, a nyugati állományok Gibraltáron keresztül, a keletiek a Boszporuszon át, addig mára sokezeres telelő állománya jött létre az Ibériai-félszigeten. Ennek köszönhetően Nyugat-Európa korábban erősen lecsökkent állománya ma növekvő létszámú, és északkelet felé is terjed, a hosszabb vándorutat megtenni kényszerülő kelet-európai populációk létszáma viszont ingadozó vagy csökkenő.

A fehér gólyák elsősorban a vizes élőhelyekhez, főként a mocsarakhoz, időszakos vízborítású gyepekhez kötődnek. Táplálkozásukban nem válogatósak: a gyűrűsférgektől kezdve a rovarokon, halakon, kételtűeken, hüllőkön, kisebb madarakon át a kismesélőig sok mindent elfogyasztanak. Így a Kárpát-medence változatos időjárási viszonyai közt megtalálják életfeltételeiket a csapadékosabb és a szárazabb években is. Előbbi esetben több földigilisztát, vízirovart, békát, utóbbiban több szöcskét, sáskát, pockot fognak.

MONITORINGADATOK MÁR 1941 ÓTA

A faj természetvédelmi helyzetét a gólyafelmérések eredményei alapján ismerjük, melynek kezdetei jóval az MME megalakulása előtt nyúlnak vissza, egészen 1941-ig, amikor a Madártani Intézet az ország tanítóinak bevonásával gyűjtötte össze a gólyafészkek adatait. A Homonnay Nándor által összesített adatokból megemlítendő, hogy akkor a fészkek nagyjából azonos arányban épültek fákon, épületeken és kazlakon. Az újabb országos felmérésre 1958-ig kellett várni, ezt a cenzust az 1963-as és 1968-as követte, az adatokat a szegedi Marián Miklós dolgozta fel. Nemzetközileg is különleges volt a Magyar Posta kézbesítői hálózatának bevonása, amely együttműködés 1989-ig fennmaradt. Az 1974-es nemzetközi akcióhoz igazodva egy évet csúszott az ötödik felmérés, amelyet

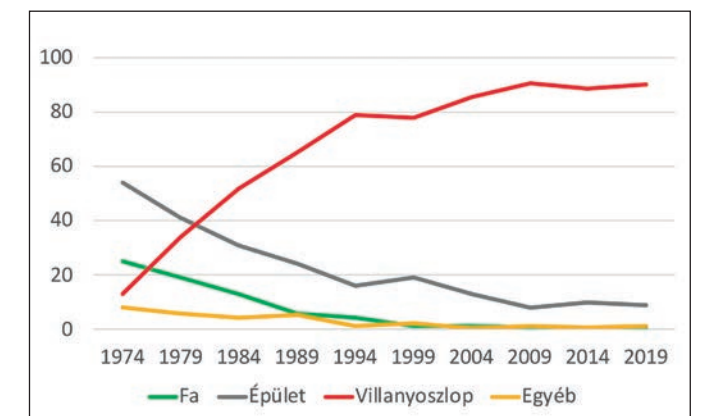
A fehér gólyák állománysűrűsége Magyarországon 2019–2023 között (forrás: MME Monitoring Központ)

azóta is minden ötödik évben újabb országos akció követ – a 15. éppen idén lesz. Az adatok összesítését 1989-ig a szintén szegedi Jakab Béla vette át, de a felmérések szervezését 1979-től már az MME – Haraszthy László, majd Péchy Tamás – fogta össze. 1994 óta e cikk szerzője koordinálja a tevékenységet, amely az 1980-as évek óta minden évben az ország több megyéjére, később felére kiterjedt.

A felmérések elsődleges célja a fészkelő párok számának meghatározása, de fontos eleme a fészkek elhelyezkedése, a fiókaszám és a veszélyeztető tényezők megismerése is. Ezek alapján tudjuk, hogy a hazai állomány az 1941-es 16 ezer párról 1958-ra felére csökkent, majd további visszaesés után évtizedekig 5000 pár körül mozgott. Az elmúlt két évtized sajnos újabb csökkenést hozott, 2019-ben 4000-re csökkent a fészket foglaló párok száma – szerencsére azóta enyhe emelkedés tapasztalható. Sajnos az intenzív mezőgazdaság, a legelőállat-állomány nagymértékű fogyatkozása és a klímaváltozás miatt a vizes élőhelyek visszaszorulása is további csökkenést, jobb esetben stagnálást vetít előre. A faj legnagyobb sűrűségben a Hortobágy, Bihar és a Felső-Tisza mentén fészkel és fészkel.

ÁRAMÜTÉS ELLENI VÉDELEM

A gólyafészkek kilenc tizede manapság villanyoszlopokon, azon belül is a kisfeszültségű hálózatokon épül. Az 1960-as évek végén induló folyamat közös kihívás elé állította az áramszolgáltatókat és a természetvédelem képviselőit. A fészekmagasító „gólyakosarak” közös kifejlesztése és folyamatos kihelyezése sikeres volt, megelőzve a fészkek (és a vezetékek) leszakadását. Az MME gólyaadatbázisa közel 9000 lakott és üres fészektartót tartalmaz. Az új típusú tartót a 2000-es évek fordulóján az MME kezdte el gyártani szponzori és pályázati támogatások segítségével. Lassabban haladó, de kétségkívül sikeres akció a madarakat áramütéssel fenyegető közepesfeszültségű vezetékek madárbaráttá tétele is. Az új hálózatok már kedvező kialakításúak, és a jövőben csak az MME munkatársainak közreműködésével tervezett új, madárbarát műszaki megoldások alkalmazhatók majd.

A fehér gólyák fészkelhelyválasztásának alakulása 1974–2019 között (forrás: MME Monitoring Központ)

A TÁRSADALOM BEVONÁSA

A gólyavédelem sem képzelhető el azonban a lakosság támogató hozzáállása nélkül. Nem elég a gólyát távolról kedvelni,

meg is kell tűrni a sokszor szemetelő madár szomszédot, gólyabarát módon kell a földeket művelni, és még sorolhatnánk. Az MME többször is megválasztotta az év madarának a fajt (1980, 1981, 1994 és 1999), folyamatosan jelentetett meg gólyás ismertetőanyagokat, szórólapokat, plakátokat. Nemzetközi gólyakonferenciát szervezett 1991-ben Nyíregyházán. A marosvásárhelyi Milvus Csoport, a Vajdasági Madártani és Madárvédelmi Egyesület és az MME összefogásával 1999–2000-ben zajlott le a Gólyavédelem a Kárpát-medencében pályázat, amelynek keretében többek közt kiállítási anyag készült, és a rajzpályázatra 8555 pályamű érkezett. Gömör-Tornai Helyi Csoportunk 2005-ben a nemzetközi Ciconia program részeként madár- és természetvédelmi oktatóprogramot szervezett, amelynek részeként kiadott egy gólyákkal kapcsolatos munkafüzetet is. Ezt 2013-ban követte a *Gólyamánia* című játékos természetvédelmi foglalkoztató kiadvány. Az MME több népszerű gólyakamerát üzemeltetett.

Fotó: Orbán Zoltán

JELÖLÉS

A madárgyűrűzés kezdetei óta zajlik a fehér gólyák jelölése, 1951 óta 21 ezer egyedre került jelölés, az utóbbi időszakban nyilvános gyűrűzések keretében. 2012 és 2017 között 65 egyed műholdas jeladót is kapott, melyek útját az interneten közvetítettük.

Az MME Monitoring Központja 2005-ben indította útjára az online gólyaadatbázist, amely az országban az elsők között alkalmazta a Google térképi felületének beágyazását. Ide közel 14 ezer fészkelőhelyről majdnem 200 ezer adatot és fotót töltött fel a 2000 adatszolgáltató. A 2022-ben induló TermészetLesen akció részeként új, modern adatbázist és telefonos alkalmazást kapott a gólyafelmérés, amely átvette a korábbi adatbázis valamennyi adatát, fényképét.

A hazai gólyavédelem komoly elismerése, hogy a német EuroNatur természetvédő szervezet másodikként Nagybjom településnek ítélte oda az Európai Gólyafalu címet 1996-ban. A gólyafelmérésben és -védelemben az elmúlt évtizedek során több ezer ember vett részt, mindannyiuk munkáját ezúton is szeretnénk megköszönni!

Lovászi Péter

2024.
tavasz

2024-ben az év madara a kerecsensólyom. Tudj meg róla minél többet!

CSIPOGÓ

KERECSÉN-SIKERSZTORI

50 ÉVES AZ MME!

Járd végig az állomásokat a következő két oldalon!

Ebben a számban több játék is vár rád!

Keress a távcsövet!

ELŐZŐ SZÁMUNK NYERTESE:
Párkányi Gábor,
13 év

Megalakul az MME és 17 helyi csoport.

1974

Elindul a Madarászsvuli program.

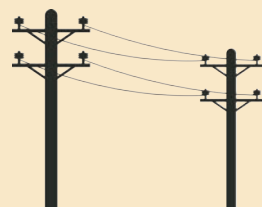
1981

1985

A Költő utcába költözik az MME Központi Irodája.

Az egyesület neve: Magyar Madár-tani és Természetvédelmi Egyesület.

1990

Elindul a Madarászsvói program.

1992

Elindul a Madártávlat magazin.

1994

A kerecsensólyom védelmének éve.

Elindul Az év madara program a gyurgyalaggal.

1979

1976

Megalakul a Ragadozómadár-védelmi Szakosztály.

2010

Elindul az MME Facebook-oldala.

A tűzok lesz az MME logó-madara.

2007

Elindul a Madárbarát kert program.

2002

2006

Elindul a kerecsensólyom-védelmi program.

2022

Elindul az Emlőshatározó applikáció.

2012

Megalakul az Emlősvédelmi Szakosztály.

2016

Elindul a csipogo.hu gyerekoldal és a Madárhatározó applikáció.

2017

Elindul a Kétéltű- és hüllőhatározó applikáció.

2024

50 éves az MME. Ismét a kerecsensólyom az év madara.

2021

Magyarország madáratlasza

A lusta szerkesztők nem rajzolták be az összes nyilat. Segíts nekik, és folytasd az évszámok összekötését! Derítsd ki, mikor volt legutóbb az év madara a kerecsensólyom! Írd az üres karikába!

A kerecsensólyom megőrzése valódi sikertörténet. A kitartó erőfeszítéseknek köszönhetően növekszik a hazánkban fészkelő párok száma.

A kerecsensólyom 1954-től fokozottan védett.

Melyik állat sziluettje ez? És hogyan kapcsolódik a kerecsensólyomhoz?

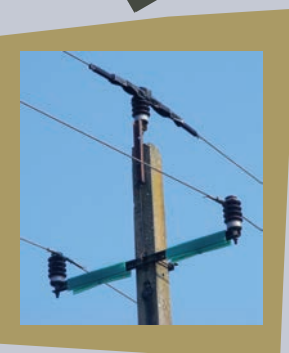
Minden egyed, sőt egyetlen tojás értéke is 1 millió forint.

KERECSENALBUM

Nézd meg, mi mindenre volt szükség ahhoz, hogy hazánkban ismét sikerrel költjön a kerecsensólyom!

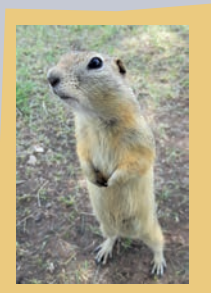
Fészekörzés költési időszakban

Oszlopok szigetelése, amellyel elkerülhető az áramütés

Mesterséges költőládák elhelyezése oszlopokon

A kerecsensólyom fő zsákmányállata, az ürge megőrzése

Megoldásaidat 2024. április 9-ig várjuk ide: csipogo@mme.hu.

A megfejtés beküldői hozzájárulnak nevük és életkoruk közléséhez.

NYOMOZD KI!

A felsoroltak közül melyik ragadozó madár nem volt még soha az év madara?

PARLAGI SAS

KERECSENSÓLYOM

erdei fülesbagoly

KUVIK

vándorsólyom

VÖRÖS VÉRCSE

HÉJA

egerészölyv

kék vércse

Tartalom, szerkesztés, illusztráció:
Talpalatnyi Vadon Természetmegőrzési Alapítvány
Fotók: Bagyura János, Csonka Péter, Enyedi Róbert, Pixabay

Megjelent!

A MAGYAR MADÁRTANI ÉS TERMÉSZETVÉDELMI EGYESÜLET ELSŐ 50 ÉVE

- A kötet az 1974. január 6-án alakult szervezet eddigi tevékenységéről teljességre törekvő áttekintést ad.
- Az MME a megalakulásától kiemelten kezelte az akkor a kipusztulás szélén álló ragadozó madarak gyakorlati védelmét. Sok évtizedes tevékenységének köszönhetően a kerecsensólyom, a parlagi sas, a rétisas, a kék vércse és más fajok állománycsökkenését sikerült megállítani, állományaik pedig mára jelentősen megerősödtek.
- Ugyancsak az alapfeladatok közé tartozott a környezeti nevelés, ezért indította el és működteti ma is az egyesület a Madarász ovi és Madarász suli programot. Ezeknek köszönhetően számos olyan vezető természetvédő és madarász nevelődött, akik ma már fontos állami és társadalmi feladatokat látnak el.
- A kötet bemutatja továbbá az MME által működtetett madárvértárat éppen úgy, mint azt a megszámlálhatatlan kiadványt és könyvet, amelyet a tagok írtak, illetve az egyesület adott ki.
- A könyv 16 fő fejezetre és 185 alfejezetre tagolódik, amelyben a szervezet megalakítása, a stratégiai döntések története éppen úgy szerepel, mint a társadalmi kapcsolatot fejlesztése vagy a legfontosabb szakterületi kérdések: egyes madár- vagy kétlábú- és hüllőfajok védelme, országos szintű állományfelmérések, egyes kiemelt és gyakori fajok változásának hosszú távú nyomon követése.
- A gazdagon illusztrált kötet 100 szerző összehangolt munkájának eredménye. Az archívumokból származó képek mellett 115 fotós közreműködésével készült 308 kép, számos térkép, grafikon és ábra is segíti a sikereken gazdag első 50 év áttekintését.

A könyv kizárólag az MME boltjában vásárolható meg, 13 000 Ft-os áron

INSPIRED BY

GENERATION
NATURE

SWAROVSKI
OPTIK

BE YOND SEEING

AZ ELSŐ INTELLIGENS TÁVCSÓ

AX VISIO

SEE THE UNSEEN